

ARAP BAHARI SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN SURİYE'YE YÖNELİK ASKERÎ HAREKÂTLARININ HUKUKÎ TEMELİ¹

(The Legal Basis of Turkish Military Operations to Syria in the Process of Arab Spring)

Dr. Bahadır Bumin ÖZARSLAN²

ÖZ

Arap Baharı sürecinde sorunlu ve önemli bölgelerden biri de Suriye'dir. Çok aktörlü bir yapıya sahip olan Suriye sorununda, pek çok mesele tartışılmaktadır. Bunlardan biri de güvenlik sorunudur. Özellikle Suriye'ye komşu devletler bakımından güvenlik sorunu, oldukça önem taşımaktadır. Komşu bir devlet olması ve 40 yılı aşan bir süreden beri mücadele ettiği terörizm sebebiyle Türkiye, ciddi güvenlik sorunları olan bir devlettir. Bu sebeple Türkiye, Suriye'deki otorite boşluğundan dolayı askerî harekâtlar düzenlemiştir.

Türkiye'nin düzenlediği askerî harekâtların hukukî temeline dair yapılan resmî açıklamalar ve konuyla ilgili yapılan tartışmalar, genellikle Birleşmiş Milletler Şartı'nın 51. maddesinde düzenlenmiş olan meşru müdafaa hakkını esas almaktadır. Bununla birlikte konuya, ülke bütünlüğü ilkesi ve Türkiye ile Suriye arasında yapılmış ikili antlaşmalar çerçevesinde bir hukukî temel getirmek daha uygundur. Bu çalışmada askerî harekâtların hukukî temeli, ülke bütünlüğü ilkesi ve ikili antlaşmalar bağlamında değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Suriye, Türkiye, Askerî harekâtlar, Ülke bütünlüğü ilkesi, İkili antlaşmalar.

ABSTRACT

One of the troubled and important region within the wider setting of the whole process of Arab Spring is Syria. Many issues have been discussed in connection with the Syria problem, which has a multi-actor structure. One of them is the security problem. Especially, in terms of the neighbouring states to Syria, security problem is of great importance. Türkiye is a state which has serious security problems due to the fact that she is a neighbouring state and has been struggling against terrorism for over 40 years. For this reason, Türkiye has conducted military operations because of the authority gap in Syria.

- 1 Bu çalışma, Türkiye'nin ülke bütünlüğü uğruna mücadele eden, şehit ve gazi olan güvenlik güçlerimize ithaf edilmiştir.
- 2 Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi, bbozarслан@hacettepe.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7433-2900

The official statements and the debates regarding the legal basis of military operations conducted by Türkiye, has generally based on the right to self defence, regulated in the 51st article of the Charter of United Nations. However, it is more proper to base this issue on the ground of the principle of the territorial integrity and the bilateral treaties between Türkiye and Syria. In this essay, the legal basis of the military operations will be evaluated in terms of the principle of territorial integrity and the bilateral treaties.

Keywords: Syria, Türkiye, Military operations, Principle of territorial integrity, Bilateral treaties.

GİRİŞ

Bilindiği üzere, Arap Baharı adı verilen ve Kuzey Afrika'da başlayıp hızlıca Arap Dünyası'na yayılan halk hareketleri, uzunca bir süredir uluslararası toplumun gündeminde önemli bir yer tutmaktadır. Çok boyutlu ve çok değişkenli muhtelif sorunlar doğuran Arap Baharı süreci, komşumuz Suriye'yi de etkilemiş ve Mart 2011'den itibaren Suriye'de de halk hareketleri görülmeye başlanmıştır. Suriye'ye sığınan Arap Baharı süreci, kısa sürede bir iç savaşa dönüşmüştür. Olayların başlamasıyla birlikte bölgede yer alan devletler dışında, pek çok önemli devlet de doğrudan veya dolaylı olarak Suriye sorununa müdahil olmuştur. Bu müdahaleler ve Suriye'nin kendi iç sorunları, ortaya pek çok mesele çıkarmıştır ki bunlardan biri de güvenlik sorunudur. Bu sorun, hem Suriye düzeyinde hem Suriye'den kaynaklı olarak komşu coğrafyada hem de giderek genişleyen bir boyutta uluslararası bir sorun teşkil etmiştir.

Suriye'deki halk hareketlerinin iç savaşa dönüşmesi, öncelikle Suriye ile komşu olan devletler bakımından bir güvenlik sorunu yaratmıştır. Bunların başında Türkiye gelmektedir. Zira Türkiye 40 yılı aşkın bir süredir, ülke bütünlüğüne yönelmiş terörizmle³ aralıksız olarak mücadele

3 Bu çalışmada "terör" yerine, "terörizm" tabiri kullanılmıştır. Konuyla ilgili çalışmalarda bu iki kavram, birbirinin yerine kullanılmaktaysa da öğretilde, terör ile terörizm kavramları arasındaki farklardan biri olarak terörizmde, siyasî amaç bulunduğuna işaret edilmektedir. Bu çalışmada kast edilenin, Türkiye'nin devlet ülkesine yönelik "siyasî amaçlı, sistematik ve sürekli şiddet eylemleri" olması münasebetiyle "terörizm" tabiri tercih edilmiştir. Örnek olarak bkz. CASSESE Antonio, **Terrorism, Politics and Law-The Achille Lauro Affair**, Princeton University Press, Princeton / New Jersey, 1989, s. 1-3; AREND Anthony Clark / BECK Robert J., **International Law and the Use of Force**, Routledge, London and New York, 1993, s. 138-141; BADEY Thomas J., "Defining International Terrorism: A Pragmatic Approach", **Terrorism and Political Violence**, Vol. 10, No. 1, 1998, s. 95-96; BAŞEREN Sertaç, "Kavramsal Özellikleri ile Terörizm (Tarihi ve Hukuki Boyutları)", **Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği Sempozyumu (Ankara, 23-24 Mart 2006)**, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, s. 7-10; HOFFMAN Bruce, **Inside Terrorism**, Columbia University Press, New York, 2006, s. 1-3; BOZKURT Enver / KANAT Selim, **Uluslararası Toplumun Paradoksu: Terörizm, İnsan Hakları, Güvenlik ve 11 Eylül Sonrası Meydana Gelen Değişiklikler**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2007, 7-19.

eden bir devlettir. Suriye’de olayların çatışmaya dönüşmesi ve ortaya çıkan otorite boşluğu, Türkiye’ye yönelik terörizm niteliğindeki saldırıları arttırmıştır. Türkiye de doğal olarak bu saldırılara karşılık vermiş ve gerek sınırlarının içinde gerekse Suriye’de askerî harekâtlar düzenlemiştir.

Türkiye’nin Suriye’nin yönelik olarak düzenlediği askerî operasyonlarda, kamuoyunda genel olarak Birleşmiş Milletler (BM) Şartı’nın 51. maddesine ve BM Güvenlik Konseyi’nin bazı kararlarına atıf yapılmaktadır. Nitekim resmî açıklamalarda da temel dayanak olarak, 51. maddedeki meşru müdafaa hakkı ve bahsi geçen kararlar gösterilmektedir. Bahsi geçen kaynaklarda ayrıca, “uluslararası hukuktan kaynaklanan haklar” şeklinde bir gerekçeye de yer verilmekte ancak buna ilişkin somut bir dayanaktan bahsedilmemektedir⁴. Ayrıca Türkiye ile Suriye arasında daha önce yapılmış olan ve terörizmle mücadeleye yönelik ikili antlaşmalara ise hemen hemen hiç değinilmemekte ya da bunlar sadece ismen zikredilmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye’nin Suriye’ye yönelik askerî harekâtlarının hukukî temeli, yukarıda işaret edilen eksik hususlar çerçevesinde ele alınacaktır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle Arap Baharı süreci ve olayların Suriye’ye sıçraması üzerinde kısaca durulacaktır. Ardından konunun hukukî temeli olarak düşünülen ve BM Şartı’nın 2. maddesinde düzenlenen “ülke bütünlüğü” ilkesi ele alınacaktır. Genel bir dayanak olan bu ilkenin yanında, Türkiye ile Suriye arasında kabul edilmiş bazı önemli ikili antlaşmaların ilgili hükümleri de incelenecektir. Son olarak, çizilen çerçeve içerisinde genel bir değerlendirme yapılacaktır.

I. ARAP BAHARI SÜRECİ ve SURİYE SORUNUNUN ORTAYA ÇIKIŞI

2010 yılının sonlarında, Tunus’ta üniversite mezunu bir seyyar satıcının tezgâhına el konulmasını protesto etmek üzere kendisini yakmasıyla başlayan kitlesel hareketler, kısa sürede otoriter rejimler olarak bilinen bazı Arap devletlerine, bir domino etkisiyle yayılmıştır. Arap Dünyası’nu kapsayan, demokrasi ve özgürlük talep eden halk ayaklanmaları kısa sürede şiddetlenmiş ve “Arap Baharı” olarak nitelendirilmiştir. Bu süreç, Suriye dışındaki coğrafyalarda önemli siyasî değişikliklere yol açmıştır⁵.

4 Örnek olarak, Zeytin Dalı Harekâtı ile ilgili resmi açıklama için bkz. Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı Resmî İnternet Sayfası, <https://www.tsk.tr/Home/Detay/497>. Ayrıca Barış Pınarı Harekâtı ile ilgili resmî açıklama için bkz. Millî Savunma Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/9102019-02880>.

5 ORAN Baskın, “Arap Baharı”, **Türk Dış Politikası, Cilt III: 2001-2012**, Editör: Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 51; PARGETER Alison, **Müslüman Kardeşler: Muhalefetten İktidara**, Çeviren: Semih Çelik, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2016, s. 176-204;

2011 yılında hızlanan ve hızla yayılan halk hareketleri, bugüne kadar Arap Dünyası'nda görülen örneklerin dışında bir tecrübe olarak değerlendirilmektedir. Zira bu hareketlerin arkasında dinî veya ideolojik bir referans bulunmamakta; yerel kaynaklı fakat evrensel bir karakter taşıyan, özgürlük temelli siyasal, sosyal ve ekonomik talepler öne çıkmaktadır. Ayrıca bu talepler, fakir kitlelerden ziyade, eğitilmiş orta sınıfa dayanmaktadır. Sosyal medya aracılığıyla hızla örgütlenmiş ve bu sayede, coğrafya üstü bir olguya dönüşmüş olan halk hareketlerinin temel dayanağı bu orta sınıf da türdeş bir görünüm arz etmemiş; değişik grupları kapsayan, sosyal hareketliliği yüksek bir muhalefet hareketine dönüşmüştür⁶.

Arap Baharı sürecinde yaşananlar ve halk tarafından ileri sürülen bir takım talepler, bölgede gözlenen statükonun, 2000'lerin başından itibaren dile getirilen bazı etkenlerle bağının bir kere daha tartışılmasına yol açmıştır. Otoriter rejimlerin hüküm sürdüğü Kuzey Afrika'daki ve Ortadoğu'daki statüko, üç temel alana dayanmaktadır. Bölgenin kültürel/dinî yönü, devletlerin sosyo-ekonomik durumu ve rejimlerin politik/kurumsal dinamikleri şeklinde sıralanan bu alanlar, birbiriyle kaçınılmaz bir ilişki içindedir⁷. Nitekim Volpi'nin işaret ettiği bu hususlar, Arap Baharı sürecinde bölgeye yönelik olarak sıklıkla tartışılan konu başlıklarıdır. Bahsi geçen hususlar aynı zamanda, sorunlu herhangi bir bölgede ortaya çıkan/çıkacak krizler bakımından da az veya çok geçerlidir/geçerli olacaktır. Zira bu hususlar, gerek içerik gerek nitelik olarak ve gerekse zaman-mekân ilişkisi bakımından, sınırları oldukça geniş meselelerdir.

Arap Baharı'nın ortaya çıktığı diğer coğrafyalarla eş zamanlı olarak 18 Mart 2011'de, Dera şehrinde gerçekleşen protesto gösterileriyle birlikte Suriye'de de Arap Baharı süreci başlamıştır. Protestoların gerekçesi ise reşit olmayan 15 öğrencinin duvara yazdığı ve "halkın rejimi sona erdirmek istediğine" yönelik bir slogan sebebiyle öğrencilerin tutuklanması ve bu öğrencilere yapılan işkencedir. Mısır'daki gösteriler esnasında kullanılan ve El Cezire'de yayınlanan görüntülerle sloganı öğrendikleri anlaşılan öğrencilerin velileri, kendi kabile ilişkilerini harekete geçirerek protesto gösterilerini başlatmış ve bu gösteriler, hızla kitleselleşmiştir⁸.

SÖNMEZOĞLU Faruk, *Son On Yıllarda Türk Dış Politikası (1991-2015)*, DER Yayınları, İstanbul, 2016, s. 547-550.

6 PANEBIANCO Stefania, *The Arab Spring: When Democracy Meets Global Protest*, Italian Political Science Association, Issue 7, Italy, 2012, s. 3-4.

7 VOLPI Frederic, "Explaining (and Re-explaining) Political Change in the Middle East during the Arab Spring: Trajectories of Democratization and of Authoritarianism in the Maghreb", *Democratization*, Vol. 20, No. 6, 2013, s. 974.

8 DROZ-VINCENT Philippe, "State of Barbary (Take Two), From Arab Spring to the Return of Violence in Syria", *The Middle East Journal*, Vol. 68, No. 1, 2014, s. 34.

Öğrencilerin tutuklanması ve gördükleri kötü muamele sebebiyle başlayan gösteriler, kısa sürede Şam, Halep, Hama, Humus, Lazkiye, Banyas, Deyr-i Zor gibi önemli şehirlere de sirayet etmiştir. Haziran 2011 itibarıyla her Cuma günü, 100.000'den fazla insan gösterilere katılmıştır. Bugüne kadar karşılaşmadığı bir muhalefet dalgasıyla karşılaşan Suriye yönetimi, sert tedbirlere başvurmuştur. Rejim askerlerinin sivil halka ateş açarak ölümlere sebep olmasıyla tırmanışa geçen olaylar, günümüze kadar devam eden iç savaşa dönüşmüştür⁹. Rejimin güvenlik güçleri üzerinden yaptığı müdahale, oldukça sert olmuştur. Bu sertlik ve Baas rejiminin talimatlarına riayet, Arap Baharı coğrafyası içinde ayrı bir yer tutmaktadır. Her ne kadar Baas rejimi Suriye Ordusu'na ve diğer güvenlik unsurlarına tamamen hâkim olmasa da özellikle seçkin birliklerin tamamı, Esad'a bağlıdır ve bu bağlılık, Tunus veya Mısır ile kıyaslandığında, çok daha organik ve yakındır. Arap Baharı sürecinde, olayların gerekçesi ve seyri ile ilgili yaklaşım farkı, diğer bölgelerde, iktidar ile güvenlik güçleri arasındaki tutum açısından daha üst düzeydedir¹⁰.

Arap Baharı süreci başladığında, söz konusu halk hareketlerinin Suriye'ye çok etki etmeyeceği düşünülmüştür. Bu kanaatin ortaya çıkmasında, "müşfik diktatör" olarak nitelendirilen Beşar Esad'ın iktidara geldikten sonra gerçekleştirdiği nisbî modernizasyon politikası ile Arap liderler içinde Esad'ın yeni nesli temsil ettiği kanaati ve Suriye'nin türdeş toplum yapısı gibi gerekçeler dile getirilmiştir. Bununla birlikte, kısa sürede bu değerlendirmelerin doğru olmadığı anlaşılmıştır¹¹.

Suriye'deki durum, ilk aylarda sivil protesto gösterileriyle başlamıştır. Yönetimde değişimden ziyade, reform talebi söz konusudur. Kötü ekonomik koşullar, rejimin Şii karakteri, siyasal değişim gibi konular öne çıkmıştır. Bu noktada, Suriye'deki genç neslin gösterilerdeki rolüne işaret etmek gerekmektedir. Zira Arap Baharı'nın yaşandığı diğer coğrafyalarda olduğu gibi Suriye'de de gençlik, sürecin başında oldukça etkindir ve olayların yönlendirilmesinde dikkat çekici bir rol oynamıştır. Beşar Esad'ın, iktidarının ilk 10 yılında gerçekleştirdiği reformlar ve dış dünyayla iletişim kurma çabaları, Hafız Esad dönemini bilmeyen veya hatırlamayacak kadar küçük olan, iletişim teknolojisi ve sosyal medya

9 YAVUZ Celalettin / ERDURMAZ Serdar, **Arap Baharı ve Türkiye**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2012, s. 151-152; YAZICI Nevin, "Suriye Siyasi Tarihi", **Küçük Orta Doğu Suriye: İç Çatışmadan Orta Doğu İç Savaşına Giden Yolun İlk Durağı Mı?**, Editör: Ümit Özdağ, Kripto Basım Yayım, Ankara, 2012, s. 38; TUDOROIU Theodor, "The Arab Spring: Last Episode of the Cold War", **Contemporary Politics**, Vol. 19, No. 3, 2013, s. 310; DİLEK Bahadır Selim, **Suriyeli Göçü**, Kripto Basım Yayım, Ankara, 2018, s. 43-59.

10 DROZ-VINCENT, s. 39.

11 DROZ-VINCENT, s. 33.

yoluyla dünyadan haberdar ve daha iyi bir gelecek arzu eden genç kuşakların yetişme dönemiyle çakışmaktadır. Suriye'ye sığıran/sıçratılan Arap Baharı sürecinde, bu genç kuşağın tesiri oldukça fazladır. Her ne kadar Beşar Esad'ın reform çabaları, Hafız Esad dönemiyle mukayese edilemeyecek derecede ileri adımlar olarak görülse bile oğul Esad'ın attığı adımlar ile genç kuşakların talepleri arasında büyük bir fark vardır. Bir yandan rejimin geleneksel yaklaşımını devam ettirmesi ve otoriter vasfı, diğer yandan uluslararası güçlerin dahli, öte yandan da taleplerinin karşılanmasında yetersiz kalınan genç kuşakların çatışmaya ve şiddete daha yatkın tavrı, olayların körüklenmesinde önemli etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır¹².

Suriye'de rejim karşıtı gruplar, olayların başlamasından kısa bir süre sonra tek çatı altında örgütlenmek üzere harekete geçmiştir. Bu çerçevede, muhtelif devletlerde toplantılar yapılmıştır. Ortaya çıkan tabloda, Esad rejimine geleneksel olarak muhalefet eden Sünnî merkezli dinî muhalefetin yanına, yeni muhalif gruplar ile etnik merkezli Kürt muhalefeti ve KİP (PKK)'in¹³ Suriye uzantısı DBP/HSB (PYD/YPG)¹⁴ terör örgütü de eklenmiştir¹⁵.

Suriye krizinde silahlı grupların ortaya çıkışı, 2011'in yaz aylarından itibaren başlamıştır. Rejimin askerî tedbirleri arttırması ve daha da sertleşmesi, önce "Suriye Özgür Subaylar Hareketi"ni başlatmış ve ardından da yaz sonunda "Özgür Suriye Ordusu" isimli silahlı yapı kurulmuştur. Suriye muhalefetinin değişik unsurlarının da silahlı mücadele başlatmasıyla birlikte siyasî ve askerî boyutu derinleşen krizde, Suriye rejimi ülkenin pek çok yerinde kontrolü kaybetmeye başlamıştır. Bununla birlikte silahlı muhalefetin başlaması, Esad açısından daha elverişli ve meşru bir gerekçe yaratmış ve sivillere nazaran daha katı

12 ATLIOĞLU Yasin, "Suriye Muhalefetinin Anatomisi", **Küçük Orta Doğu Suriye: İç Çatışmadan Orta Doğu İç Savaşına Giden Yolun İlk Durağı Mı?**, Editör: Ümit Özdağ, Kripto Basım Yayım, Ankara, 2012, s. 86-89.

13 KİP kısaltması, PKK terör örgütünün Türkçe kısaltması olan "Kürdistan İşçi Partisi"ne karşılık olarak kullanılmıştır. Türkiye içinden ele geçirdiği topraklarla kurmayı hedeflediği sözde devletin dili yerine Türkçe ifadeyi kullanmak, terörizmle mücadele stratejisinde önemli olan "kavramlarla mücadele stratejisi"nin bir gereğidir. Terörizmle mücadelede, kamuoyunda sıklıkla ve yaygın bir şekilde yanlış kullanılan "savaş-barış" örneğinde de olduğu gibi bugüne kadar, kavramlarla mücadelede yeterince etkin bir politika izlendiğini söylemek, maalesef mümkün değildir.

14 DBP/HSB kısaltmaları da KİP-PKK örneğinden hareketle PYD/YPG terör örgütünün Türkçe karşılığı olan "Demokratik Birlik Partisi ve Halk Savunma Birlikleri" tabirlerinin Türkçe kısaltmalarıdır.

15 ATLIOĞLU, s. 86-117; COMMITTERI Camilla, **When Domestic Factors Prevail Upon Foreign Ambitions: Russia's Strategic Game in Syria**, Istituto Affari Internazionali, Roma, 2012, s. 2; SÖNMEZOĞLU, s. 582-586.

uygulamalar, silahlı gruplar üzerinde gerçekleştirilmeye başlanmıştır¹⁶. Bu arada devreye, uluslararası terör örgütlerinin uzantıları da girmiş ve Suriye’de pek çok örgüt, iç savaşın bir parçası olmuştur. Bunlar içinde öne çıkan, “Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD/DEAŞ)” isimli örgüttür. İŞİD’in 2013’te ortaya çıkması ve Suriye ile Irak’ta oldukça geniş bir bölgenin kontrolünü ele geçirmesi, Suriye’deki çatışmaların derinleşmesine ve yaygınlaşmasına yol açmıştır¹⁷.

Zor durumda kalan Esad rejimine önce İran, ardından Rusya Federasyonu (RF) yardım etmiş ve Suriye’de, bahsi geçen bu taraflar açıkça rejimle birlikte hareket etmeye başlamışlardır¹⁸. RF’nin ve İran’ın denkleme dahil olması, Suriye’deki dengeleri aşama aşama değiştirmiştir. Bu arada Amerika Birleşik Devletleri (ABD) de uyguladığı şiddet sebebiyle Beşar Esad’ı kınayan ve meşruiyetini kaybettiğini ileri sürerek görevden çekilme çağrısı yapan politikasını değiştirerek İŞİD ile mücadeleyi esas alan bir yaklaşım geliştirmiş ve müttefik olarak da DBP/HSB terör örgütünü tercih etmiştir¹⁹.

Türkiye ise bütün bu süreçte, ilk aşamada, Suriye’deki muhalif gruplarla birlikte hareket edip rejimin değişmesi yönünde bir politika belirlemiştir. Bununla birlikte RF’nin ve İran’ın desteğini alarak güçlenen Şam rejiminin yanında, İŞİD’in ve DBP/HSB’nin güney sınırlarımızda etkinlik kazanması, Türkiye’nin önceliklerini değiştirmesine yol açmıştır. Suriye meselesinde RF ve İran ile inişli-çıkışlı bir ilişkisi olan Türkiye, özellikle RF ile olan ilişkilerinde çatışma noktalarından ziyade, matematikteki “OKEK (Ortak Katların En Küçüğü)” benzeri bir yaklaşımla uzlaşılabilir hususları öne çıkararak Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı askerî harekâtlarını gerçekleştirmiştir. Böylece Türkiye, ilk defa sahada, gerçek anlamda etkinlik kazanmıştır.

Gelinen noktada Şam rejimi, Fırat’ın batısında genellikle hâkim olmuştur ve iç savaşın başından beri, en güçlü konuma ulaşmıştır. Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı harekât bölgeleri ile birkaç küçük bölge ve İdlib dışında, kontrolü tamamen ele almıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında, başta RF’nin ve İran’ın fiilî desteği, çok büyük bir rol oynamıştır. Öte

16 DROZ-VINCENT, s. 50-51.

17 ÖZER Adem, “Kabuk Devlet ve İŞİD”, **Suriye, Çatışma ve Uluslararası Hukuk**, Editör: Fatma Taşdemir, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 257, 261-263.

18 BOZ Hakan, “Suriye’nin Arkasındaki Cephe: İran”, **Küçük Orta Doğu Suriye: İç Çatışmadan Orta Doğu İç Savaşına Giden Yolun İlk Durağı Mı?**, Editör: Ümit Özdağ, Kripto Basım Yayım, Ankara, 2012, s. 178-180.

19 CİĞER Mehmet, “Suriye İç Savaşı ve Devlet Dışı Aktör Olarak PYD’nin Etkisi”, **Suriye, Çatışma ve Uluslararası Hukuk**, Editör: Fatma Taşdemir, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 196-202.

yandan Fırat'ın doğusunda ise ABD destekli DBP/HSB'nin yaygın fiilî egemenliği ve Barış Pınarı harekât bölgesinde Türkiye destekli Suriye Millî Ordusu'nun²⁰ varlığı söz konusudur.

Suriye'de bir çözüm için tarafların her birinin kendine has tutumları bulunmaktadır. Dolayısıyla kısa vadede çok uzlaşılır durumda olmayan bu tutumların, ortak bir paydada nasıl buluşacağı belirsizliğini korumaktadır. Zira taraflar, Suriye içinde bölgeye, zamana, gelişmelere ve değişen hedeflerine göre eş zamanlı olarak farklı tutum takınabilmekte; muhtelif ittifak ilişkilerine girebilmektedir. Bu bağlamda, Suriye krizinin ortaya çıktığı günden bugüne kadar sahada pek çok sürprizin yaşandığı gözlenmiştir. Kısacası, kalıcı bir çözümün nasıl ve hangi zeminde gerçekleşebileceği, çok öngörülebilir değildir.

Son olarak Suriye kriziyle ilgili önemli hususlardan birinin de göç olgusu olduğu belirtilmelidir. 2. Körfez Harekâtı'ndan sonra yaşanan tablonun bir benzeri, Suriye'de de yaşanmıştır. İç savaşa dönüşen krizde, pek çok ölüm ve yaralanma olduğu gibi uluslararası toplumu ilgilendiren bir başka konu da Suriye'den gerçekleşen göçtür. Rejim güçleri, muhalifler, terör örgütleri ve diğer taraflar arasında yaşanan çatışmalardan kaynaklı olarak, 5 milyondan fazla kişinin başta Türkiye olmak üzere farklı devletlere göç ettiği bilinmektedir²¹. Suriye sorunun çözümünde, yalnızca iç siyasî meseleler değil aynı zamanda, artık uluslararasılaşmış göç meselesi de önemli bir yer tutmaktadır.

II. ÜLKE BÜTÜNLÜĞÜ İLKESİ

A. Ülke Bütünlüğü Kavramı ve Gelişim Süreci

Montevideo Sözleşmesi'nin 1. maddesi, devlet olmanın şartları arasında ilk olarak “tanımlanmış ülke (*defined territory*)”yi saymaktadır²². Maddenin lafzından, bir devletin “doğal olarak sahip olması gereken” bir gereklilik olarak tanımlanmış ülke şartını aradığı anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle devlet ülkesi, sınırları belirlenmiş bir ülkedir²³. Belirlenmiş olan bu devlet ülkesi, devlet olmanın asgarî şartlarından biri olmanın yanında, egemen devlete özgülenmiş bir alandır. Söz konusu özgülenmiş alanın genişliğinin de herhangi bir önemi yoktur. Sınırları belirli bu alanın büyük veya küçük olması, devletin egemen niteliğini etkilemez²⁴.

20 Özgür Suriye Ordusu, daha sonra adını değiştirerek Suriye Millî Ordusu adını kullanmaya başlamıştır.

21 DİLEK, s. 57-59.

22 Sözleşmenin tam metni için bkz. **League of Nations Treaty Series**, Volume CLXV, No. 3801-3824, s. 21-43.

23 VIDMAR Jure, “Territorial Integrity and the Law of Statehood”, **George Washington International Law Review**, Vol. 44, No. 2, 2012, s. 701.

24 OPPENHEIM Lassa Francis, **International Law: A Treatise, Vol. I**, Gece Kitaplığı, Ankara, 2018, s. 235, 237.

Devlet ülkesi aynı zamanda, o devlete ait bir mülktür. Bu mülk, özel hukuk anlamında bir mülkiyet anlamına gelmediği gibi hanedana, hükümete veya o devlet ülkesinde yaşayan kimselere de ait değildir. Devlet ülkesi, bir kamu hukuku terimi olarak devletin ülke üzerindeki egemenliğinden kaynaklanan bir mülkiyettir²⁵. Bir başka deyişle devlet ülkesi, bir devletin devlet olma vasfından kaynaklanan egemenliğinin bir sonucudur. Herhangi bir kişiye, kuruma veya aşkın değerler atfedilen herhangi bir oluşuma veya yapıya ait değildir. Doğrudan doğruya, bir tüzel kişi olarak ve sadece devletin kendisine aittir.

Bir devletin kurucu unsurları arasında yer alan sınırları belirlenmiş devlet ülkesi, ilgili devletin güvenliği ve bölünmezliği çerçevesinde, devletler için büyük siyasî önem taşımaktadır. Devlet ülkesi, 20. yüzyılda önemli bir uluslararası hukuk ilkesine dönüşmüştür. Bu ilkeye göre, bir devletin rızası olmadıkça o devlet ülkesi, hiçbir şekilde bölünemez ve parçalanamaz. Uluslararası hukuk kurallarına göre kurulmuş olan bu devletin ülke bütünlüğüne, uluslararası toplum üyeleri de saygı göstermek zorundadır²⁶. Zira bir devletin ortaya çıkması için gerekli olan zorunlu maddî unsurlar arasında yer alan ülke, her devletin yoğun olarak faaliyet gösterdiği bir kudret sahasıdır. Bu sahada devlet, tekel yetkisine sahiptir²⁷. Dolayısıyla ülke bütünlüğü, devlet olma şartları bakımından devlet ülkesinin asgarî maddi zorunluluk olması ve devletin otorite tekeline sahip olduğu mahfuz bir alan niteliği taşıması sebebiyle her devletin saygı gösterme yükümlülüğü altında olduğu bir ilke olarak kabul edilmiştir.

Ülke bütünlüğü ilkesi, ülke üzerindeki egemenliğe dayanır. Devletin sahip olduğu bu egemenlik, her devletin diğer devletlerin ülkesine yönelik bu egemenliği ihlâl edecek eylemlerden kaçınması yükümlülüğünü getirmektedir. Kaçınma yükümlülüğünün yanında devletlerin, bu yöndeki eylemleri önleme yükümlülüğü de söz konusudur²⁸. Dolayısıyla devletler, yalnızca edilgen (kaçınma) değil aynı zamanda etken (önleme) bir yükümlülük üstlenmişlerdir.

Ülke bütünlüğü ilkesi, doğal olarak sınırlar ile de yakın ilişki içindedir zira devlet ülkesinin tespiti, sınırlar yoluyla gerçekleşir. Bu ilkeye hukukî bakış açısıyla yaklaşıldığında, devlet ülkesinin bütünlüğü kavramının,

25 OPPENHEIM, s. 235-236.

26 PAZARCI Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri, 2. Kitap**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005, s. 15; HOSEIN Sartipi / QASEMI Mohsen, "Responsibility to Protect, Terrorism and the Evolution in Traditional International Law Framework", **International Journal of Humanities & Social Science Studies**, Vol. II, Issue II, January 2016, s. 140, 145.

27 OPPENHEIM, s. 181; AKİPEK Ömer İlhan, **Devletler Hukuku, İkinci Kitap**, İstiklâl Matbaası, Ankara, 1964, s. 83; HOSEIN / QASEMI, s. 140.

28 OPPENHEIM, s. 182-183.

belirlenmiş sınırların değiştirilemezliği çerçevesinde anlaşıldığı görülmektedir²⁹. Ülke bütünlüğü ilkesi, devlet ülkesine saldırının ve devlet ülkesinin işgalinin hukuka aykırı kabul edildiği; sınırların parçalanmasının ve devlet ülkesinden ayrılmanın meşru olmadığı bir çerçeve üzerine bina edilmiştir³⁰. Bu bağlamda da devlet ülkesinin yukarıda işaret edilen niteliği gereği, öncelikle sınırdış devletlerin birbiriyle iyi ilişkiler tesis etmesi gerekmektedir. Zira devletler arasındaki komşuluk ilişkileri, komşu devletlere zarar verici hareketlerden kaçınma yükümlülüğünü de bünyesinde barındırır³¹. Bir başka deyişle ülke bütünlüğü ilkesi, genel bir saygı yükümlülüğü getirmekle birlikte bu ilke, doğal olarak öncelikle komşu devletler bakımından hassasiyetle riayet edilmesi gereken bir ilkedir.

Bilindiği üzere, devletler arası ilişkiler düzeninin 1648 Westphalia Antlaşması ile kurulduğu kabul edilmektedir. Bu antlaşma ile devlet ülkesinin sınırlarının meşruiyeti de kabul edilmiştir. Her ne kadar sınırlar, hanedan odaklı bir yaklaşımla tanımlanmış olsa da antlaşmadan sonraki dönemde, Westphalia ile belirlenen devlet ülkesi düzeni, dış politikada öncelikli bir yere sahip olmuştur. Bununla birlikte, 20. yüzyılın ortasına kadar savaşlar devam etmiş; devlet ülkesi sınırlarında, ülke kazanma ve kaybetme şeklinde değişiklikler sürmüştür. Ülke sınırlarındaki değişikliklere rağmen devlet ülkesi ve sınırları, önemini korumuştur³². Bir başka ifadeyle daha önce varlığı bilinen ve devletin egemen vasfının tipik bir yansıması olan devlet ülkesinin ve sınırlarının³³, bugünkü uluslararası toplum düzeninin anladığı bir kavram olarak Westphalia Antlaşması ile yerleşik bir hâl aldığı kabul edilmektedir.

Ülke bütünlüğü ilkesinin ilk defa belirtildiği belge, 1856 Paris Barış Antlaşması'dır. 1853-1856 yılları arasında devam eden Kırım Savaşı'nı sona erdiren bu antlaşmanın 7. maddesinde Osmanlı Devleti'nin bir Avrupa Devleti olduğu kabul edilmiş ve Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığına ve

29 BUTCHARD Patrick M., "Back to San Francisco: Explaining the Inherent Contradictions of Article 2 (4) of the UN Charter", *Journal of Conflict & Security Law*, Vol. 23, No. 2, 2018, s. 255.

30 HOSEIN / QASEMI, s. 145.

31 AKİPEK, s. 13, 24-25.

32 ZACHER Mark W., "Territorial Integrity Norm: International Boundaries and the Use of Force", *International Organization*, Vol. 55, No. 2, Spring 2001, s. 216-217.

33 Türk Tarihi'nde devlet ülkesiyle ve sınırlarıyla ilgili yaklaşım için örnek olarak bkz. ÖZARSLAN Bahadır Bumin, "Dede Korkut Hikâyelerinde Egemenlik Kavramına Ait Unsurlar", *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 9, Sayı: 35, 2012, s. 104-105. Devlet anlayışıyla ilgili daha geniş bir değerlendirme için bkz. DOĞAN İlyas, "Orhun Kitabelerinde ve İslam Öncesi Türk Topuluklarında Devlet, Toplum ve Siyaset Anlayışı", *XIV. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 9-13 Eylül 2002)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt 3: 425-439.

ülke bütünlüğüne saygı duyulduğu ifade edilmiştir³⁴. Dolayısıyla ülke bütünlüğü, savaşı sona erdiren bir antlaşmanın metninde yer alması bakımından dikkat çekicidir. Zira savaşları sona erdiren antlaşmalar, savaşan taraflar arasındaki sınırları da belirlemesi sebebiyle önem taşımaktadır. Öte yandan bu kavramın bir belgede ilk kez kullanılması ile tarihimiz arasındaki bağ da dikkat çekicidir.

20. yüzyılda ülke bütünlüğünün ilk kez dile getirilişi ise ABD Başkanı Thomas Woodrow Wilson'un meşhur ilkeleri aracılığıyla olmuştur. Bu ilkelerden birinde Wilson, büyük veya küçük devlet ayırt edilmeksizin her devletin ülke bütünlüğünün ve bağımsızlığının garanti edilmesi gerektiğini ileri sürmüştür³⁵. Nitekim yine Wilson'un bir teklifi olarak ortaya çıkan Milletler Cemiyeti (MC) de belirlediği esaslar arasında bu ilkeye yer vermiştir. Ülke bütünlüğü kavramı, 20. yüzyılda bir uluslararası hukuk belgesinde ilk kez, MC Misakı'nda ifade edilmiştir³⁶. MC Misakı'nın 10. maddesinde, MC üyelerinin birbirlerinin ülke bütünlüğüne saygı göstereceği belirtilmiştir. Kuvvet kullanmanın henüz yasaklan(a)madığı bir dönemde kaleme alınan bu ifade, savaşın meşru kabul edildiği hallerde bile ülke bütünlüğünü tehlikeye atmayı yasaklayan bir içeriğe sahiptir³⁷.

Ülke bütünlüğü kavramının bugünkü anlamda doğuşu, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarıyla yakından alakalıdır. Zira o tarihe kadar ülke bütünlüğü, evrensel çapta ilgi gören bir kavram niteliği taşımamaktadır. Uluslararası düzeyde bir ilgi çekmeyen bu kavram, 1914 itibarıyla hâlâ ve sadece ulusal politikaların meşru bir aracı olarak kabul edilmekteydi. İnsanlığın ilk kez karşılaştığı bir dünya savaşının ağır yıkıcı etkilerinden hareketle ve kuvvet kullanma yasağıyla birlikte ülke bütünlüğü, ilk defa uluslararası ölçekte gündeme gelmiştir. İki dünya savaşı arasındaki süreçte, Briand-Kellog Paktı (1928), Stimson Doktrini (1932) ve Montevideo Sözleşmesi (1933) gibi belgelerde, doğrudan veya dolaylı olarak ifade edilen bu kavram, bağlayıcı bir ilke niteliği kazanamamıştır. Bunun sebebinin Almanya, Japonya ve İtalya gibi devletlerin 1930'larda gerçekleştirdiği ilhaklar ve kuvvet kullanma yasağını ve ülke bütünlüğü kavramını öngören Briand-Kellog Paktı'nın az sayıda devlet tarafından onaylanmasıdır³⁸. Nitekim aşağıda da işaret edileceği gibi kuvvet kullanma yasağı ile bu ilke arasında, doğal bir ilişki vardır.

34 ODENDAHL Kerstin, "The Scope of Application of the Principle of Territorial Integrity", *German Yearbook of International Law*, Vol. 53, 2010, s. 514.

35 ODENDAHL, s. 514.

36 MC Misakı'nın tam metni için bkz. https://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp

37 ZACHER, s. 219; GÜNDÜZ Aslan, *Milletlerarası Hukuk*, Editör: Reşat Volkan Günel, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2014, s. 101.

38 ODENDAHL, s. 515-516.

B. BM Düzeni İçinde Ülke Bütünlüğü İlkesi ve Yansımaları

Devlet ülkesinin ve sınırlarının bütünlüğü meselesi, İkinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte savaşın galibi Batılı müttefik devletlerin dile getirdiği ve güçlü destek verdiği bir kavram olarak yeniden gündeme girmiştir³⁹. Nitekim ülke bütünlüğü kavramı, bir ilke olarak MC'nin halefi olan BM'nin kuruluş antlaşmasında yer almıştır. Bu ilke, BM Şartı'nın 2. maddesinin 4. fıkrasında belirtilen ve emredici bir hukuk kuralı (jus cogens) niteliği taşıyan kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidi yasağına kaynaklık etmiştir⁴⁰. Maddeye göre BM üyeleri, herhangi bir devletin ülke bütünlüğüne karşı kuvvet kullanamaz ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunamaz⁴¹. Dolayısıyla BM'nin kurulduğu dönemdeki kurucu üye sayısı dikkate alındığında⁴² her BM üyesinin, BM üyesi olmayan devletler de dahil olmak üzere, bütün devletlerin ülke bütünlüğüne saygı gösterme yükümlülüğü söz konusudur.

BM Şartı'nda yer alan bu ilke, BM bünyesinde kabul edilmiş başka bazı uluslararası hukuk belgelerinde de yer almıştır. Bunlardan ilki, BM Genel Kurulu'nun 14.12.1960 tarihli ve 1514 (XV) sayılı "Sömürge İdaresi Altındaki Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildiri"dir⁴³. Bildirinin 6. maddesinde, ülke bütünlüğünü kısmen veya tamamen bozmayı amaçlayan herhangi bir girişimin BM Şartı'nın amaçlarıyla ve ilkeleriyle bağdaşmayacağı belirtilmiştir. Bu hüküm, bildiri metninin tamamıyla birlikte değerlendirildiğinde, sömürge dışındaki devletler bakımından ülke bütünlüğünün korunması gerektiği yönünde bir düzenleme niteliği taşımaktadır⁴⁴. Bildirideki ifadelerden ve bildirinin genel dilinden de anlaşılacağı üzere, BM Şartı'nın 2. maddesinde belirtilen kuvvet kullanma yasağı çerçevesinde ifade edilmiş olan ülke bütünlüğü ilkesi, genişletilmiş olmaktadır⁴⁵.

BM bünyesinde kabul edilen bir diğer belge, 24.10.1970 tarihli ve 2625 (XXV) sayılı "Devletler Arasında Birleşmiş Milletler Şartı'na Uygun Şekilde Dostane İlişkiler Kurma ve İşbirliği Yapmaya Dair Milletlerarası Hukuk İlkeleri Hakkında Bildiri"dir⁴⁶. Kısa adıyla "Devletler Arasında İşbirliği ve Dostça

39 ZACHER, s. 220.

40 BM Şartı'nın tam metni için bkz. BM Resmî İnternet Sayfası, <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>. Türkçe metin için bkz. GÜNDÜZ, s. 110-128.

41 PAZARCI Hüseyin, *Uluslararası Hukuk Dersleri, IV. Kitap*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2000, s. 113.

42 BM, 51 üyeli bir uluslararası örgüt olarak kurulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. BM Resmî İnternet Sayfası, <https://www.un.org/en/about-un/>

43 Bildirinin tam metni için bkz. GÜNDÜZ, s. 452-453.

44 ZACHER, s. 220.

45 VIDMAR, s. 707-708.

46 Bildirinin tam metni için bkz. GÜNDÜZ, s. 131-136.

İlişkiler Bildirisi” olarak bilinen ve BM Genel Kurulu kararıyla kabul edilen bu bildiri, BM Şartı’nda belirtilen ilkelerin ne anlama geldiğini açıklamaktadır. Bildiri, BM Şartı’nda herhangi bir değişiklik getirmemekte, BM üyelerinin BM Şartı’na yüklediği anlamı ortaya koymaktadır⁴⁷.

Devletler Arasında İşbirliği ve Dostça İlişkiler Bildirisi’nin giriş kısmında, dostane ilişkiler ve işbirliği geliştirmenin BM Şartı’nın temel amaçları arasında olduğu hatırlatılarak devletlerin uluslararası ilişkilerinde, ülke bütünlüğüne karşı askerî, siyasî, ekonomik veya benzeri herhangi bir zorlamadan sakınması gerektiği belirtilmiştir. BM üyelerinin iyi komşuluğun bir gereği olarak birbirlerine müsamaha göstermeye ve barış içinde birlikte yaşamaya kararlı oldukları hatırlatılmıştır. Dolayısıyla bildirinin giriş kısmında ülke bütünlüğü ilkesine atıf yapılmış ve bu ilke çerçevesinde öncelikle BM üyelerinin birbirlerine karşı iyi komşuluk yükümlülüğü altında olduğuna işaret edilmiştir.

Devletler Arasında İşbirliği ve Dostça İlişkiler Bildirisi’nde yer alan yedi ilkenin ilkinde, kuvvet kullanmadan ve kuvvet kullanma tehdidinden sakınılması gerektiğine yer verilmiştir. Bu ilkede temel alınan hususlardan biri de ülke bütünlüğü ilkesidir. Bahsi geçen ilke çerçevesinde her devlet, diğer devletlerin sınırlarını ihlâl etme amacıyla ya da devlet ülkesiyle ilgili ihtilafları ve sınırlarla ilgili sorunları çözme aracı olarak kuvvet kullanmaktan veya kuvvet kullanma tehdidinden kaçınma görevi altındadır.

Bildiride her devletin, diğer devletlere yönelik saldırıdan kaçınma yükümlülüğü olduğu belirtilerek bu bağlamda, düzenli kuvvetler veya paralı askerler de dahil olmak üzere, silahlı çeteleri örgütlemek ya da örgütlemeye teşvik etmek de yükümlülüğün sınırları içerisine alınmıştır. Yine bu kapsamda, her devletin diğer devletlerdeki iç savaşı veya terörist hareketleri örgütlemesi, tahrik etmesi, yardım etmesi, bu hareketlere katılması veya kendi ülkesinde bu tip hareketlerin yapılmasına göz yummaktan kaçınması görevi olduğu da ifade edilmiştir. Bahsi geçen hükümle bildiri, BM Şartı’nda belirtilen ülke bütünlüğü ilkesini genişleten bir nitelik de taşımaktadır. Zira devletlerin ülke bütünlüğü aleyhine kuvvet kullanmaktan kaçınması yükümlülüğü, yalnızca doğrudan ve resmî birlikleri eliyle değil dolaylı ve gayriresmî unsurlar aracılığıyla da genişletilmiştir⁴⁸. Dolayısıyla bu ilke, ülke bütünlüğü ilkesi aleyhine gerçekleştirilemeyecek eylemleri sayma yoluyla belirtmiş ve BM Şartı’nda

47 GÜNDÜZ, s. 131.

48 ODENDAHL, s. 520. Aynı yönde bkz. TAŞDEMİR Fatma, “Uluslararası Hukukta Toprak Bütünlüğü İlkesi, Tanıma Doktrini ve Bir Norm Olarak Ayrılma Hakkı”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 3, 2016, s. 651

belirtilen ülke bütünlüğü ilkesine saygı yükümlülüğünün sınırlarını genişleterek somutlaştırmıştır.

Devletler Arasında İşbirliği ve Dostça İlişkiler Bildirisi'nin yedinci ilkesi olan “devletlerin egemen eşitliği ilkesi” kapsamında da devletin ülke bütünlüğünün dokunulmaz olduğu vurgulanmıştır. Bu vurgu da BM Şartı'nda yer alan ilkeyi genişletici bir mahiyet arz etmektedir⁴⁹. Bildirinin sonunda yer alan “Genel Kısım” başlıklı son bölümün 3. maddesinde ise bildiride yer alan ilkelerin uluslararası hukukun temel ilkelerini teşkil ettiği belirtilmiş ve BM Genel Kurulu tarafından bütün devletlere, bu ilkeler riayet etmesi çağrısı yapılmıştır. Kısacası ülke bütünlüğü ilkesi, uluslararası hukukun temel ilkeleri arasında sayılmış ve her devletin saygı duyması gerektiği bir ilke olarak nitelenmiştir.

Ülke bütünlüğünün konu edildiği ve BM bünyesinde kabul edilmiş bir başka belge de 12.12.1974 tarihli ve 3314 (XXIX) sayılı “Saldırının Tanımı” kararıdır⁵⁰. Bu kararın 1. maddesinde saldırı, bir devletin başka bir devletin ülke bütünlüğüne yönelik ve BM Şartı ile bağdaşmayan herhangi bir tarzda silahlı kuvvet kullanılması şeklinde tanımlanmıştır. Saldırı fiillerinin sıralandığı 3. maddenin g bendinde de silahlı kuvvet icra eden silahlı çetelerin, grupların, gayri nizami veya paralı askerlerin bir devlet eliyle başka bir devlete gönderilmesi ya da bu tip fiillere önemli oranda müdahil olunması da saldırı fiili olarak nitelendirilmiştir. Dolayısıyla ülke bütünlüğü ilkesinin, bir devlet eliyle dolaylı olarak ihlâl edilmesi de söz konusu olamamaktadır. Burada, devlet dışı silahlı güçlerle devlet arasında ilişkinin varlığının, yeterli görüldüğü anlaşılmaktadır. Nitekim Gündüz de terör eylemlerini bu kapsamda değerlendirmiş ve dış destekli terörist faaliyetlere muhatap olan devletlerin, “BM Şartı” ve “Saldırının Tanımı Kararı” çerçevesinde, destekleyen devlete veya diğer devletlerdeki terör üslerine karşı kuvvet kullanabileceğini ifade etmiştir⁵¹.

BM Şartı ve BM Genel Kurul kararları dışında, bazı antlaşmalarda da ülke bütünlüğü ilkesi yer almıştır. *Cenevre Sözleşmesi Birinci Ek Protokolü*, *Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi*, *BM Deniz Hukuk Sözleşmesi*, *Roma Statüsü* gibi antlaşmalarda da bu ilke ifade edilmiştir. Bu belgelerde söz konusu ilkenin yer alması, BM Şartı ile kabul edilen bu ilkenin pekişerek evrenselleşmesi anlamına gelmektedir. Ülke bütünlüğü ilkesi, bölgesel bazı düzenlemelerde de ifade edilmiştir. Söz gelimi *Amerikan Devletleri Örgütü*, *Arap Birliği*, *Afrika Birliği*, *Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı/Teşkilatı*, *Bağımsız Devletler Topluluğu* gibi bölgesel örgütler, kurucu

49 ODENDAHL, s. 520.

50 Kararın tam metni için bkz. GÜNDÜZ, s. 141-142.

51 GÜNDÜZ, s. 151-152.

antlaşmalarında ve/veya örgüt bünyesinde kabul ettikleri kararlarda, bu ilkeye yer vermişlerdir. Yine *Helsinki Nihaî Senedi*, *Paris Şartı* gibi önemli belgelerde de ülke bütünlüğü ilkesine rastlamak mümkündür⁵². Ülke bütünlüğü ilkesi, bir yandan evrensel ve bölgesel düzenlemelerin eş zamanlı konusu olması, diğer yandan da Soğuk Savaş öncesi ve sonrası mevcudiyetini koruması ve giderek güçlenmesi münasebetiyle özgül ağırlığı olan bir konuma yükselmiştir.

Ülke bütünlüğü kavramının yer aldığı uluslararası belgeler genel olarak değerlendirildiğinde, bu kavramın devletler arası ilişkilerde uygulanması gereken bir ilke olduğu sonucu çıkmaktadır. Devletler bakımından bu ilke, saygı yükümlülüğü getirmektedir. Ayrıca bu ilke, uluslararası hukukun diğer kişisi olan uluslararası örgütler bakımından da geçerlidir. Zira uluslararası hukuk, uluslararası hukukun kişileri arasında uygulanan bir hukuk dalı olması münasebetiyle uluslararası örgütleri de aynı yükümlülük altına sokmaktadır⁵³.

Ülke bütünlüğü ilkesi, gelinen aşamada uluslararası hukukun temel ilkelerinden biri niteliği taşımaktadır. İki dünya savaşının sonuçları, ülke bütünlüğüne saygı ilkesini her devlet için bir yükümlülük haline getirmiştir. Bu ilke, kuvvet kullanma yasağı ile doğası gereği yakından ilişkilidir. Uluslararası hukukun kişileri olan devletler ile uluslararası örgütler, bu ilke kapsamında ülke bütünlüğüne saygı yükümlülüğü altındadır. Bu yolla devletler, devlet ülkesi üzerinde değişiklik yaratacak muhtelif müdahalelere karşı koruma altına alınmış olmaktadır⁵⁴.

20. yüzyılda kabul gören ülke bütünlüğü ilkesi, uluslararası güvenlik düzeni bakımından en önemli gelişmelerden biri olarak kabul edilmektedir. Temelde BM sistemi üzerine bina edilen ve hâlâ geçerliliğini koruyan bu ilke, özellikle Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan uluslararası toplum düzeni içinde ortaya çıkan sınır sorunları bakımından da önemli bir rol oynamıştır. Soğuk Savaş sonrası kurulan denklemde, BM sisteminin getirdiği bu ilkedен sapma olmaması, bu ilkenin uluslararası toplum düzeni için ne kadar önemli olduğunu bir kere daha göstermiştir. İlkenin önemini ve ağırlığını koruması, daha geniş çaplı bir güvenlik sistemini inşa etmek bakımından da anahtar bir rol üstlenmektedir⁵⁵.

52 Bkz. ZACHER, s. 221-222; ODENDAHL, s. 517-518, 521-526.

53 ODENDAHL, s. 527-528.

54 SHAW Malcolm, *International Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, s. 522-523; ODENDAHL, s. 539.

55 ANSTIS, Sebastian C. St. J. / ZACHER Mark W., "The Normative Base of the Global Territorial Order", *Diplomacy & Statecraft*, Vol. 21, No. 2, 2010, s. 318-319. Aynı yönde bkz. TAŞDEMİR, s. 651-652.

III. TÜRKİYE ile SURİYE ARASINDAKİ İKİLİ ANTLAŞMALAR

Türkiye ile Suriye arasındaki komşuluk ilişkileri içinde, önemli hususlardan biri de terörizmle mücadele konusudur. Türkiye'nin 40 yılı aşkın bir süredir yürüttüğü terörizmle mücadelede, Suriye ile ilişkileri de inişli-çıkışlı bir seyir izlemiştir. 1998 yılında yapılan ve aşağıda ele alınacak olan “Adana Mutabakatı”na kadar Suriye, Türkiye'nin ülke bütünlüğünü hedef alan KİP terör örgütünü himaye etmiş ve kendi devlet ülkesi içindeki faaliyetlerine göz yummuştur. Bu da Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilerin gerginleşmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Adana Mutabakatı'nın ardından KİP'i açıkça himaye etmeyi bırakan Suriye ile Türkiye arasındaki ilişkiler yumuşamaya başlamış ve Beşar Esad dönemi ile birlikte, çok yönlü bir şekilde hızla gelişmeye başlamıştır. Arap Baharı sürecinin Suriye'ye sıçraması/sıçratılmasına kadar devam eden bu dönemde, Türkiye ile Suriye arasında 2001, 2009 ve 2010 yıllarında üç antlaşma imzalanmıştır. Terörizmle mücadelede işbirliğini esas alan ve aşağıda incelenecek olan bu antlaşmalardan özellikle 2010 yılındaki antlaşma, oldukça detaylı hükümler barındırmaktadır.

Suriye'de iç savaşın başlamasıyla birlikte Türkiye-Suriye ilişkilerinde çok keskin bir dönüş yaşanmış ve adeta “tarih tekerrür ederek” ilişkiler, 1998 öncesine dönüşmüştür. Temelde, Türkiye'nin Esad rejiminin uygulamalarına karşı çıkmasından kaynaklanan bu değişim, Suriye'nin terörizmle mücadele alanındaki işbirliğine yönelik tutumunu da değiştirmiştir. KİP'in Suriye kolu DBP/HSB'nin faaliyetlerine göz yummaya başlayan Suriye, iç savaşın şiddetlenmesiyle kendi devlet ülkesi içindeki etkin otorite tekeline de yitirince, DBP/HSB'nin Türkiye'ye yönelik terörizm faaliyetleri hız kazanmıştır. Ayrıca Arap Baharı sürecinde Irak'ta ve ardından Suriye'de etkinlik kazanıp alan hâkimiyeti tesis eden IŞİD'in Türkiye'ye yönelik terörizm eylemleri de ağırlıklı olarak Suriye üzerinden gerçekleşmiştir. Her iki terör örgütünün Suriye devlet ülkesinden organize edilen ve icrasına başlanan eylemleri karşısında Suriye devleti, Adana Mutabakatı ile 2001, 2009 ve 2010 antlaşmalarındaki hükümlerin gereklerini yerine getir(e)memiştir.

Arap Baharı sürecinde, yukarıda da belirtildiği üzere, Türkiye'ye yönelik ve Suriye kaynaklı terörizm eylemleri hız kazanmıştır. Bu sebeple Türkiye, Suriye kaynaklı bahsi geçen eylemlere yönelik askerî harekâtlar düzenlemiş ve bunlardan bir kısmı, Suriye devlet ülkesinde gerçekleştirilmiştir. Aşağıda, Türkiye'nin gerçekleştirdiği bu sınır ötesi operasyonlar, Türkiye ile Suriye arasında imzalanmış ikili antlaşmalar çerçevesinde ele alınacaktır.

A. Adana Mutabakatı

Türkiye ile Suriye arasındaki komşuluk ilişkilerinde, en önemli sorunlardan biri de yukarıda işaret edildiği üzere Suriye'nin KİP'i himaye etmesidir. Suriye'nin KİP'e desteği, asgarî olarak KİP'in Türkiye'de yeniden etkinlik kazandığı 1980'lere kadar uzanmaktadır. Türkiye, Suriye'yi bu konuda defalarca uyarmış ancak bir sonuç alamamıştır⁵⁶. Suriye, KİP'i engelleme yönünde, somut adım atmamakta ısrar etmiştir. 1998'in ikinci yarısında ise Türkiye, konu üzerinde çok boyutlu bir politika izlemeye başlamıştır. Gerek Genelkurmay Başkanlığı gerekse Cumhurbaşkanlığı ve hükümet seviyesinde, Türkiye tarafından en üst düzeyde yapılan açıklamalar, iki devleti savaşın eşiğine getirmiştir⁵⁷. Açıklamaların devam ettiği bir zaman diliminde, dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz, KİP liderinin Suriye'yi terk ettiğini açıklamıştır. Açıklamada Yılmaz ayrıca, Türkiye ile Suriye arasında, "Adana Mutabakatı"nın imzalandığını ve bu mutabakatın 19-20 Ekim 1998'de her iki devletin yetkilileri arasında yapılan görüşmeler neticesinde sağlandığını belirtmiştir⁵⁸.

20 Ekim 1998 tarihli Adana Mutabakatı, temelde 6 maddeden oluşmaktadır⁵⁹. İlk iki maddeye göre terör örgütü KİP'in lideri, Suriye'den çıkarılmış olup tekrar girişine izin verilmeyecektir. Aynı durum KİP üyeleri için de geçerli olup Suriye'deki KİP kamplarının faaliyetine de son verilmiştir. Bunun dışında, KİP kamplarının tekrar faal olmasına müsaade edilmeyeceği belirtilmiştir. Ayrıca birçok KİP üyesinin tutuklandığı ve yargı önüne çıkarıldığı; bu kişilerin yer aldığı listelerin de Türkiye'ye teslim edildiği ifade edilmiştir.

Adana Mutabakatı'nın 3. maddesine göre Suriye, kendi devlet ülkesinden kaynaklanan, Türkiye'nin güvenliğini ve istikrarını tehlikeye atacak eylemlere; KİP'in silah, lojistik ve malî destek sağlamasına ve propaganda faaliyetlerine izin vermeyecektir. Suriye, 4. maddede KİP'i terör örgütü olarak ilân etmiş ve KİP'in kendi devlet ülkesindeki faaliyetlerini yasaklamıştır. Bu yasak, diğer terör örgütlerini de kapsamaktadır.

56 Bkz. AKDEVELİOĞLU Atay / KÜRKÇÜOĞLU Ömer, "Orta Doğu'yla İlişkiler", **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II: 1980-2001**, Editör: Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 131-132, 137-138; YAVUZ Özge, "Temel Parametreler ve Farklılaşan Dinamikler Çerçevesinde Suriye-Türkiye İlişkileri", **Bağımsızlıktan Arap Baharı'na Suriye: İç ve Dış Politika**, Editörler: Mehmet Akif Okur / Nuri Salık, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 325-326.

57 FIRAT Melek / KÜRKÇÜOĞLU Ömer, "Orta Doğu'yla İlişkiler", **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II: 1980-2001**, Editör: Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 565-566.

58 OKTAV Özden Zeynep, **Limits of Relations With the West**, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2008, s. 94.

59 Adana Mutabakatı'nın metni için bkz. FIRAT / KÜRKÇÜOĞLU, s. 566.

Adana Mutabakatı'nın 5. maddesine göre Suriye, kendi devlet ülkesinde KİP'in eğitim kampı kurmasını ve ticarî faaliyetlerde bulunmasını da yasaklamıştır. Ayrıca KİP üyelerinin transit yollarla üçüncü devletlere gidişi de Suriye tarafından engellenecektir. Son olarak 6. maddeye göre Suriye, KİP liderlerinin kendi devlet ülkesine girişine izin vermeyecek ve gümrük yetkililerine de gereken talimatı verecektir.

Adana Mutabakatı'nın etkin bir şekilde uygulanabilmesi amacıyla Türkiye ile Suriye, bazı mekanizmalar kurmayı da bu antlaşmada öngörmüşlerdir. Buna göre iki devletin üst düzey güvenlik yetkilileri arasında doğrudan telefon hattı tesis edilmesi; tarafların birbirlerinin diplomatik temsilciliklerine ikişer özel görevli ataması; Suriye heyetinin kendi makamlarının onayına sunmak üzere, Türkiye tarafından önerilen ve terörle mücadele konusunda alınacak tedbirlerin etkinliğini denetleyecek bir sistem kurulması; Lübnan'ın da onayının alınması şartıyla KİP ile mücadelede üç devletin birlikte hareket etmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca Suriye heyeti, mutabakat metninde geçen hususların uygulanması ve somut sonuç alınabilmesi için Türkiye ile işbirliği yapılacağını ve gerekli tedbirlerin alınacağını da taahhüt etmiştir.

Adana Mutabakatı'nın hükümlerine bakıldığında ilk dikkat çeken husus, Suriye'nin tek taraflı yükümlülükler üstlenmesidir. Ayrıca mutabakat metninin dili de daha çok Suriye'ye yönelik buyurgan bir nitelik taşımaktadır. Bu iki veriden hareketle Türkiye'nin terörizmle mücadeledeki kararlılığının doruk noktasına ulaştığı ve Suriye üzerinde ciddi bir baskı yarattığı anlaşılmaktadır. Edilgen bir konumda olan Suriye'nin, meselenin iki devlet arasında savaşa evrilmesi ihtimâlinin artmasıyla birlikte mutabakata razı olduğu izlenimi doğmaktadır.

Mutabakat hükümlerinin içeriği irdelendiğinde ise Suriye'nin KİP'e yönelik kapsayıcı yükümlülükler altına girdiği görülmektedir. Herşeyden önce 4. maddede, KİP'i terör örgütü olarak kabul etmesi ve terör örgütü olarak kabul ettiği diğer örgütlerle aynı kategoride değerlendirmeye başlaması, önemli bir tek taraflı taahhüttür. Mutabakat metninin diğer maddeleri, 4. maddedeki bu tek taraflı taahhütün doğal bir sonucudur. Maddelerin çıkardığı genel sonuç ise Suriye'nin, ülke bütünlüğüne saygı gösterme yükümlülüğünü tekrar taahhüt etmesidir. Burada belki, metnin kaleme alınışıyla ilgili ve esasa müessir olmayan bir eleştiri getirilebilir ki o da 4. maddedeki hükmün, ilk madde olarak yazılmasının daha uygun olacağıdır. Zira bahsi geçen 4. maddedeki hüküm, genel mahiyette ve kapsayıcı bir niteliktedir. Diğer maddeler ise bu maddeden kaynaklanan doğal taahhütlerdir. Ancak belirtildiği üzere, bu sıralama eksiği metnin içeriğini değiştirmemekte ve Suriye'nin taahhütlerini etkilememektedir.

Mutabakatta yer alan ve bazı mekanizmalar öngören hükümlere bakıldığında, iki taraf arasında karşılıklı taahhütlerin kabul edildiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, karşılıklı taahhütlerin kaynağı yine, Suriye'nin tek taraflı olarak üstlendiği yükümlülüklerdir. Nitekim mekanizmalarla ilgili son maddede de Suriye heyeti, mutabakattaki hususların hayata geçmesi için işbirliğinde bulunulacağı ve gerekli tedbirlerin alınacağı yönünde, ayrı bir taahhütte bulunarak Suriye'nin yükümlülüklerini pekiştirmiştir. Uygulamayla ilgili hükümlerdeki son husus ise taraflar arasındaki işbirliğine, Lübnan'ın da örtülü olarak davet edilmesidir. Lübnan'ın onayı şartına bağlanan işbirliği iradesi, KİP'in faal olduğu bir başka devletin de bu mekanizmaya dahil edilmesi anlamına gelmektedir. İlginç olan ise Lübnan'ın bu görüşmelerde yer almaması ve metinde imzasının bulunmamasıdır. Bu hükümden varılacak sonuç ise Türkiye'nin o dönemdeki kararlılığın ne kadar üst düzeyde olduğunun anlaşılmasıdır.

B. 10 Eylül 2001 Tarihli Antlaşma

Türkiye ile Suriye arasında yapılan 10 Eylül 2001 tarihli antlaşma, her iki devletin İçişleri Bakanları arasında imzalanmıştır. Tam adı, "*Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti İçişleri Bakanlıkları Arasında İşbirliği Anlaşması*" olan bu antlaşma, Şam'da imzalanmıştır⁶⁰. Dört bölümden ve 21 maddeden oluşan antlaşmanın Üçüncü Bölümü, "*Terörizmle Mücadele Alanında İşbirliği*" başlıklıdır ve üç maddeden oluşmaktadır.

2001 Anlaşması'nın Üçüncü Bölümü'nün ilk maddesi olan 12. maddede tarafların, sınırları içinde diğer tarafın ve vatandaşlarının güvenliğine yönelik terörist veya silahlı eylemlerin önlenmesi amacıyla etkin tedbirler alacağı düzenlenmiştir. Takip eden 13. maddede de yine tarafların, diğer tarafın güvenliğini hedef alan terör olaylarına ilişkin talep edilen bütün bilgileri ve belgeleri diğer tarafa aktaracağı ifade edilmiştir.

Üçüncü Bölüm'ün son maddesi olan 14. madde ise Adana Mutabakatı'na ve 17 Temmuz 1987 tarihinde iki devlet arasında imzalanan "*güvenlik meselelerinde işbirliği protokolü*"ne⁶¹ atıf yapmaktadır. Maddeye göre

60 Bundan sonra, "2001 Anlaşması" olarak anılacaktır. Antlaşmanın tam metni için bkz. 24.11.2001 tarihli ve 24593 sayılı Resmî Gazete.

61 Protokolün tam adı 14. maddede, "*Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasında Güvenlik Meselelerinde İşbirliği Protokolü*" şeklinde ifade edilmiştir. Bahsi geçen protokolün metni, açık kaynaklarda yer almamaktadır. Öte yandan içeriği ile ilgili de ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Söz konusu protokolden bahseden kaynaklar genellikle, taraflardan birinin devlet ülkesinden diğer tarafa yönelik saldırılara karşı önlem almaya ve engellemeye yönelik ifadelerin bulunduğunu belirtmektedirler. KİP'in ismen belirtilmediği bu protokol, Suriye'nin KİP'e olan desteğini önlememiştir. Örnek olarak bkz. AKDEVELİOĞLU / KÜRKÇÜOĞLU, s. 137; ARI Tayyar, "Orta Doğu İle İlişkiler",

bahsi geçen mutabakat ve protokol hükümleri uyarınca, tarafların kendi sınırları içerisinde diğer tarafın güvenliğine ve vatandaşlarına yönelik terör eylemleriyle mücadele edileceği ve bu eylemlerin önlenmesi amacıyla işbirliği yapılacağı belirtilmiştir.

2001 Anlaşması'nın konumuzla ilgili yukarıdaki hükümleri değerlendirildiğinde, tarafların kendi devlet ülkelerinden kaynaklanan terörizm eylemlerini önleme yükümlülüğü, açıkça ifade edilmiştir. Bir başka deyişle taraflar, ülke bütünlüğüne saygı ilkesine riayet edeceklerini teyit etmişlerdir. Ayrıca Adana Mutabakatı'na atıf yapılmış olması da özellikle Suriye'nin KİP ve diğer terör örgütlerine yönelik faaliyetlerin önlenmesi bağlamındaki yükümlülüğünü, bu antlaşmanın bir parçası hâline getirmiş olmaktadır. Dolayısıyla tarafların karşılıklı yükümlülükleri yanında, Suriye'nin özel yükümlülüğü de bu belgenin içeriğine dahil edilmiştir.

C. 23 Aralık 2009 Tarihli Antlaşma

Türkiye ile Suriye arasında yapılan diğer antlaşma, 23 Aralık 2009 tarihli olup Şam'da imzalanmıştır. Her iki devletin İçişleri Bakanları arasında yapılan bu antlaşmanın resmî adı, "*Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İçişleri Bakanlığı ile Suriye Arap Cumhuriyeti Hükümeti İçişleri Bakanlığı Arasında Güvenlik İşbirliği Antlaşması*" şeklindedir⁶². Beş bölümden ve 41 maddeden oluşan antlaşmanın İkinci Bölümü, "Terör Örgütleri ve Terörizmle Mücadele Konusunda İşbirliği" başlıktır ve antlaşmanın 7.-14. maddelerinden oluşmaktadır.

İkinci Bölüm'ün giriş kısmında, yukarıda ele alınan 2001 Anlaşması'nın 14. maddesi ve tarafların daha sonra yapacakları antlaşmalar göz önünde bulundurularak terörist eylemlerle mücadelede azamî işbirliği yapılacağı belirtilmiştir. Bu bağlamda 7. maddenin ilk fıkrasında tarafların, kendi sınırları içinde, diğer tarafın güvenliğine ve vatandaşlarına yönelik terör eylemlerinin hazırlanmasını ve işlenmesini önlemek amacıyla etkin tedbirler alacağı ifade edilmiştir. Maddenin ikinci fıkrasına göre taraflar ayrıca, diğer tarafın talebi üzerine, terör örgütleri ve terör faaliyetleriyle ilgili her türlü bilgiyi ve belgeyi de birbirlerine ileteceklerdir.

Türk Dış Politikası (1919-2008), Editör: Haydar Çakmak, Barış Platin Kitap, Ankara, 2008, s. 775; OKTAV, s. 85-86. 17 Temmuz 1987 tarihli protokol dışında, Nisan 1992 tarihli bir başka güvenlik protokolünden de bahsedilmektedir. Aynı şekilde içeriğine ulaşamayan bu protokolde, güvenlik sorunlarıyla ilgili komite oluşturulması, terörizmin önlenmesi, sınır çizgilerinin netleştirilmesi, sınır ticareti, doğrudan telefon hattı, uyuşturucu madde trafiğinin önlenmesi ve suçluların iadesi gibi konuların düzenlendiği belirtilmektedir. Bu protokol de önceki protokolün akıbetine uğramış ve Suriye'nin KİP'e desteği devam etmiştir. Örnek olarak bkz. OKTAV, s. 86-87.

62 Bundan sonra, "2009 Anlaşması" olarak anılacaktır. Antlaşmanın tam metni için bkz. 05.07.2011 tarihli ve 27985 (Mükerrer) sayılı Resmî Gazete.

İkinci Bölüm'ün diğer maddelerinde, 7. maddenin 1. fıkrasında çerçevesi belirlenen yükümlülük derinleştirilmiştir. Bu bağlamda 8. madde ile bilgi, istihbarat ve değerlendirme paylaşımı ile operasyonel işbirliği; 9. madde ile radyo ve internet de dahil olmak üzere, terör örgütlerinin sesli/görsel veya yazılı yayınlarının engellenmesi; 10. madde ile tarafların kendi ülkelerinde terör örgütlerine çeşitli yollardan yardım edenlerle mücadele; 11. madde ile terörle mücadele yöntemleriyle ilgili bilgi ve tecrübe değişimi; 12. madde ile eğitim amaçlı karşılıklı staj, seminer, istişare toplantısı düzenleme, silah ve teknik donanım konularında bilgi ve tecrübe değişimi; 13. madde ile terör eylemlerinin hazırlanmasında ve gerçekleştirilmesinde kullanılacak teknik donanım ile her türlü silah ve mühimmat hareketiyle ilgili işbirliği ve bilgi değişimi konularında mutabakata varmışlardır. Son madde olan 14. maddede ise taraflar, bu kapsamda yapılan işbirliğini gözden geçirmek, gelecekte yapılacak işbirliğini planlamak ve yeni işbirliği alanları önermek üzere, bir Ortak Çalışma Grubu kurulmasına karar vermişlerdir.

2009 Anlaşması'na bakıldığında ilk dikkat çeken husus, 2009 Anlaşması'nın İkinci Bölümü'nün giriş kısmında, 2001 Anlaşması'nın 14. maddesine yapılan atıftır. Yukarıda görüldüğü üzere 2001 Anlaşması'nın 14. maddesi, Adana Mutabakatı ile alakalıdır. Bahsi geçen 14. madde, Adana Mutabakatı'nın uygulanmasına ilişkin olup Türkiye ile Suriye'nin devlet ülkesi içinden kaynaklanan ve terör eylemleriyle mücadele edilmesi ve işbirliği yapılması yükümlülüğünü düzenlemektedir. 2009 Anlaşması, tarafların bu yöndeki karşılıklı yükümlülüklerini hatırlattığı gibi Suriye'nin Adana Mutabakatı'ndan kaynaklanan tek taraflı yükümlülüğünü de perçinlemektedir.

Öte yandan, 2009 Anlaşması'nın İkinci Bölümü'nün giriş kısmında ayrıca, *"tarafların gelecekte imzalayacakları anlaşma ve protokoller"* tabiri, ele alınması gereken bir hükümdür. Türkiye ile Suriye'nin henüz akdetmedikleri antlaşmalara değinilmiştir. Dolayısıyla her iki devlet arasında, benzer içerikte ve yönde ama henüz imzalanmamış muhtemel antlaşmalarla ilgili bir şerh düşülmüştür. Metnin dilinden, bu konudaki yaklaşımın devam edeceği örtük olarak taahhüt edilmiş olmaktadır.

2009 Anlaşması'nın 7. maddesi, Adana Mutabakatı ve 2001 Anlaşması hükümlerinin tekrarını oluşturmaktadır. Zira bu hükümler, **"tarafların devlet ülkesinden kaynaklanan terör eylemlerinin hazırlanmasını ve işlenmesini önlemeye yönelik tedbirlere"** dairdir. Söz konusu hükümler, genel nitelikte bir irade beyanı niteliği taşımaktadır ve herhangi bir kısıt ya da şart içermemektedir. Dolayısıyla tarafların terörle mücadeleye yönelik ve kendi devlet ülkelerinden kaynaklı terör eylemlerini önlemeye yönelik

çok geniş bir yükümlülüğü doğmaktadır. Bu hükümle birlikte taraflar bir kez daha, ülke bütünlüğüne saygı ilkesine uymayı taahhüt etmişlerdir.

2009 Anlaşması'nın İkinci Bölümü'nde yer alan ve devam eden hükümler, taraflar arasındaki işbirliğinin somut alanlarına işaret etmektedir. 2001 Anlaşması ile mukayese edildiğinde, işbirliği alanlarının detaylandırıldığı görülmektedir. 2001 Anlaşması'nın imzalanmasından sonra yapılan bu düzenleme, tarafların meseleye daha titiz yaklaştıklarını da göstermektedir. Öte yandan bahsi geçen 9.-14. maddeler adeta, yukarıda işaret edilen *“tarafların gelecekte imzalayacakları anlaşma ve protokoller”*in bir habercisi gibidir. Zira aşağıda görüleceği üzere 21 Aralık 2010 tarihli antlaşma, taraflar arasında bu konuda akdedilen en detaylı antlaşmadır.

Ç. 21 Aralık 2010 Tarihli Antlaşma

Türkiye ile Suriye arasında yapılan son antlaşma, 21 Aralık 2010 tarihlidir. Tam adı, *“Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İşbirliği Terör ve Terör Örgütlerine Karşı Ortak İşbirliği Anlaşması”* olup, Ankara'da imzalanmıştır⁶³. Dokuz bölümden ve 23 maddeden oluşan bu antlaşma, 2001 ve 2009 yıllarında yapılan antlaşmalarından farklı olarak genel anlamda bir güvenlik işbirliğine değil terör ve terör örgütlerine yönelik, özel nitelikli bir işbirliği antlaşmasıdır.

2010 Anlaşması'nın giriş kısmında, Adana Mutabakatı'na ve 2009 Anlaşması'na atıf yapılmış ve ayrıca taraflar arasındaki diğer ikili antlaşmalara değinilmiştir. Bir başka deyişle giriş kısmında, o güne kadar taraflar arasında yapılan bütün ikili düzenlemelerin varlığı bir kez daha teyit edilmiştir. Bununla birlikte, dikkat çeken husus, Adana Mutabakatı'nın ve 2009 Anlaşması'nın ismen zikredilmesidir.

2010 Anlaşması'nın Birinci Bölümü, *“Anlaşmanın Amacı ve Kapsamı”* başlıklıdır ve dört maddeden oluşmaktadır. 1. maddenin a bendinde, Adana Mutabakatı'nın geliştirilmesinin ve etkin kılınmasının; b bendinde, tarafların güvenliğini ve istikrarını tehdit eden terör eylemlerine ve örgütlerine karşı ortak mücadele için yasal ve kapsamlı bir çerçevenin oluşturulmasının; c ve d bentlerinde de ortak bir terörle mücadele politikası geliştirilmesinin, istihbarat paylaşımı ve bilgi değişimi yapılmasının amaçlandığı belirtilmiştir. Maddenin son bendi olan e bendinde ise Adana Mutabakatı ile oluşturulan uygulama mekanizmalarından hareketle bütün türleriyle birlikte terörle ve terör örgütleriyle mücadele, samimi ve kararlı bir güvenlik işbirliğinin hedeflendiği ifade edilmiştir. Görüldüğü üzere 1. madde, genel bir çerçeve çizmiştir.

63 Bundan sonra, *“2010 Anlaşması”* olarak anılacaktır. Antlaşmanın tam metni için bkz. Türkiye Büyük Millet Meclisi Dışişleri Komisyonu'nun 21.03.2011 tarihli, 1/1009 Esas ve 202 Karar numaralı Dışişleri Komisyon Raporu.

2. ve 3. maddelerde, “PKK/KONGRA-GEL terör örgütü ve çeşitli adlar altındaki uzantıları/yan kuruluşları” tabiri kullanılarak 2010 Anlaşması’nın KİP ve ona bağlı örgütler başta olmak üzere, diğer terör örgütlerine karşı ortak mücadelede işbirliğini esas aldığı belirtilmiştir. Ayrıca kişi, grup ve eylemler içerisinde hangilerinin terör, terör örgütü ve terörist olarak niteleneceği hususunda da ortak kararlara göre hareket edileceğine işaret edilmiştir. Bölümün son maddesi olan 4. maddede ise 2010 Anlaşması’nın tarafların kendi sınırları içindeki güvenlik işbirliği faaliyetlerini de kapsadığı, Türkiye ile Suriye’nin kendi devlet ülkelerinde etkin güvenlik tedbirleri alacağı ifade edilmiştir.

2010 Anlaşması’nın İkinci Bölümü, “PKK/KONGRA GEL Terör Örgütü ve Diğer Terör Örgütlerine Karşı Ortak Mücadele” başlıklıdır. Bu bölümün tek maddesi olan 5. maddede, ilginç bir ibare dikkat çekmektedir. Buna göre taraflar, “*mevcut adları ve gelecekte alabileceği diğer adlar da dahil olmak üzere PKK/KONGRA GEL*”in ve bununla ilintili diğer kuruluşların ve oluşumların terör niteliğini vurgulayarak bu örgütlerle ve diğerleriyle mücadele etmeyi taahhüt etmişlerdir. Bu hüküm, KİP’in zaman zaman başvurduğu isim değişikliğine karşı alınmış bir önlem olarak düşünülmüştür⁶⁴. Öte yandan 2010 Anlaşması, başlığı ve içeriği itibarıyla genel olarak terörizme ve terör örgütlerine yönelik bir işbirliği antlaşması olmakla birlikte, metinde odak noktasını KİP oluşturmaktadır. Metnin dilinden, tarafların daha çok KİP’e yönelik bir antlaşma için bir araya geldiği anlaşılmaktadır ki bu durumda, Türkiye’nin yaklaşımının Suriye tarafından kabul edildiği sonucu çıkmaktadır. Ayrıca Suriye’nin de Adana Mutabakatı’ndan beri KİP’e olan yaklaşımının devam ettiği görülmektedir.

2010 Anlaşması’nın 5. maddesinin devamında, tarafların taahhüt ettiği terörle genel mücadelenin somut alt alanları belirlenmiştir. Maddenin a bendinde, “özellikle PKK/KONGRA-GEL terör örgütü” ibaresi kullanılarak hiçbir terör örgütünün tarafların devlet ülkesini kullanamayacağı, güvenlik ve istikrarını bozamayacağı ifade edilmiştir. Bu kapsamda, sekiz başlık altında yasaklanan faaliyetler sıralanmış ve tarafların gerekli bütün tedbirleri alacağına işaret edilmiştir. Ayrıca

64 KİP’in isim değiştirme stratejisi, Nisan 2002’de başlamıştır. Bu tarihte ismini, kısa adı KADEK olan Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi (KÖDK) şeklinde değiştiren KİP, kısa bir süre sonra adını yine değiştirmiş ve Kasım 2003’te, kısaltması KONGRA/GEL olan Kürdistan Halk Kongresi (KHK) adını kullanmaya başlamıştır. Bkz. ÜNSAL Ünal, “Dönemin Bilançosu”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt III: 2001-2012**, Editör: Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 120. Parantez içinde verilen kısaltmalar, yukarıda işaret edilen mantık çerçevesinde, terör örgütünün yeni isimlerinin Türkçe kısaltmalarıdır.

maddenin b ve c bentlerinde de KİP liderlerine ve üyelerine, yasal veya yasa dışı ikamet imkânı tanınmayacağı ve bu kişilerin ticarî, siyasî, askerî, vb. herhangi bir faaliyette bulunamayacağı; bu kimselere herhangi bir kolaylık sağlanamayacağı ve bahsi geçen şahısların diğer tarafa veya üçüncü bir devlete geçmek üzere tarafların devlet ülkesini kullanamayacağı hüküm altına alınmıştır.

2010 Anlaşması'nın diğer hükümleri, terör örgütlerinin ve faaliyetlerinin sürekli takibi ve engellenmesi; terör örgütü mensuplarının yakalanması ve teslim edilmesi; bilgi, belge ve istihbarat paylaşımı; işbirliği mekanizmaları ve taraflar arasındaki düzenli görüşmeler ile alakalıdır. Oldukça kapsamlı bir şekilde düzenlenen bu hükümlerle ilgili ortak özellik, terörle ortak mücadelede, KİP ve ilişkili bütün terör örgütlerinin odak noktası olarak seçilmiş olmasıdır.

2010 Anlaşması genel olarak değerlendirildiğinde, Adana Mutabakatı'ndan itibaren taraflar arasında başlayan sürecin devam etmekte olduğu görülmektedir. Nitekim başta Adana Mutabakatı ve 2009 Anlaşması olmak üzere bütün ikili antlaşmalara atıf yapılmıştır. Bununla birlikte, yukarıda işaret ettiğimiz üzere, Adana Mutabakatı dışındaki düzenlemeler karşılıklı yükümlülükler içerirken Adana Mutabakatı, Suriye'nin tek taraflı yükümlülüklerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla Suriye'nin KİP ile ilgili yükümlülükleri açısından durum, değişmemiştir. Yine değişmeyen temel esas ise ülke bütünlüğü ilkesine saygı yükümlülüğüdür.

2010 Anlaşması, bir **özel kural** niteliği taşımaktadır. Zira metin, 2001 ve 2009 antlaşmalarının genel kural çerçevesinden farklı olarak sadece terörizmle ve terör örgütleriyle mücadele temelinde kaleme alınmıştır. Bu bağlamda bir başka husus da özel kural niteliği taşıyan 2010 Anlaşması'nda, KİP ve ilişkili bütün kuruluşları için daha da özel bir alan yaratılmış olmasıdır. Dolayısıyla içeriği itibarıyla bu metin, KİP odaklı bir düzenlemedir. Öte yandan KİP'in zaman zaman uyguladığı isim değiştirme stratejisine karşı alınan önlem de dikkat çekicidir. Bu yönüyle metin, sadece mevcut şartları değil gelecekte ortaya çıkabilecek ihtimâlleri de göz önünde tutmuştur.

2010 Anlaşması metninin KİP odaklı olarak kaleme alınmasında, Türkiye'nin etkisinin olduğu açıktır zira KİP ile asıl mücadele eden taraf, Türkiye'dir. Kısacası Türkiye, KİP ile mücadelesindeki stratejisini Suriye'ye bir kez daha benimsetmiştir. Bir başka deyişle Adana Mutabakatı'nda Türkiye'nin etkin iradesiyle ortaya çıkan hükümler, bu antlaşmada da devam etmiştir. Nitekim 2010 Anlaşması hükümleri ile Adana Mutabakatı hükümleri arasında ciddi bir paralellik söz konusudur. Dolayısıyla 2010

Anlaşması için “Adana Mutabakatı’nı da kapsayacak şekilde, söz konusu mutabakatın genişletilmiş hâlidir.” denebilir.

IV. TÜRKİYE’NİN SURİYE’YE YÖNELİK ASKERİ HAREKÂTLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye’nin Arap Baharı sürecinde, Suriye’ye yönelik olarak gerçekleştirdiği sınır ötesi harekâtlar, yukarıda çerçevesi çizilen hükümler açısından değerlendirildiğinde, birkaç hususa dikkat çekmek gerekmektedir. Bunlardan ilki, Türkiye’nin gerçekleştirdiği harekâtların sebebidir. Mart 2011’den itibaren başlayan ve bir süre sonra iç savaşa dönüşen Suriye sorunu, komşu coğrafyada gerçekleşmesi sebebiyle Türkiye’nin güvenliğini yakından ilgilendirmektedir. Bununla birlikte sorun, sadece komşuluk ilişkisi sebebiyle hassasiyet taşımamış; Suriye’nin diğer komşuları gibi Suriye’nin devlet ülkesinden kaynaklanan IŞİD tehdidi Türkiye’ye de somut olarak yansımış ve pek çok terörizm eylemi gerçekleşmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye’ye yönelik olarak, KİP’in Suriye uzantısı DBP/HSB⁶⁵ eliyle gerçekleştirilen ve terörizm niteliği taşıyan saldırılar artmıştır. Dolayısıyla Türkiye, Suriye’nin ülke bütünlüğüne yönelik olarak değil başta KİP olmak üzere, terör örgütlerine yönelik harekâtlar gerçekleştirmiştir.

Sınır ötesi harekâtlarda dikkat edilmesi gereken ikinci husus, Türkiye’nin kendi devlet ülkesinin bütünlüğünü sağlama amacıyla söz konusu harekâtları gerçekleştirmesidir. Zira Türkiye, 40 yılı aşkın bir süredir KİP ve uzantılarıyla pek çok zeminde mücadele etmektedir. KİP’in stratejisi, Türkiye’nin ülke bütünlüğünü hedef almaktır. Zira KİP, Türkiye’nin yanında, Suriye, Irak ve İran’dan ele geçireceği alanlardan oluşan, “dört parçalı Büyük Kürdistan” oluşturmayı hedeflemektedir⁶⁶. Her ne kadar mevcut durumda IŞİD’in gücü oldukça kırılmış olsa da benzer hedefler, kendi ideolojik yaklaşımı çerçevesinde ve özellikle IŞİD’e karşı gerçekleştirilen Fırat Kalkanı Harekâtı sırasında, IŞİD için de geçerlidir⁶⁷. Dolayısıyla Suriye kaynaklı KİP ve IŞİD saldırılarının Türkiye’nin ülke bütünlüğüne yönelmesi sebebiyle Türkiye, sınır ötesi harekâtlar tertip etmiştir.

65 KİP ile DBP/HSB arasındaki ilişki için bkz. BOZKURT Ceyhan, “Suriye Kürtleri ve PKK”, **Küçük Orta Doğu Suriye: İç Çatışmadan Orta Doğu İç Savaşına Giden Yolum İlk Durağı Mı?**, Editör: Ümit Özdağ, Kripto Basım Yayın, Ankara, 2012, s. 322, 338-348; TERZİOĞLU Süleyman Sırrı, “Uluslararası Hukuk Açısından Fırat Kalkanı Harekâtının Meşruluğu Sorunu”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı: 134, Ocak-Şubat 2018, s. 603-607.

66 KİP’in “Bağımsız, Birleşik ve Demokratik Kürdistan” hedefiyle ilgili olarak bkz. ÖZCAN Nihat Ali, **PKK (Kürdistan İşçi Partisi): Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 1999, s. 55-68. Bu hedefe yönelik olarak KİP’in 1978 ve 1995 yıllarına ait programları için bkz. ÖZCAN, s. 350-369, 370-397.

67 Ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZER, s. 253-277; TERZİOĞLU, s. 600-603.

Türkiye'nin icra ettiği harekâtlarla ilgili bir diğer husus, bu harekâtların aynı zamanda bölgedeki diğer devletlerin ülke bütünlüğünü de korumaya yönelik olmasıdır. Elbette Türkiye'nin temel hedefi, işaret edildiği üzere, kendi devlet ülkesinin bütünlüğünü sağlamaya yöneliktir. Bunun yanında, Türkiye'nin hedeflerine ulaşması hâlinde, Suriye kaynaklı terörizm faaliyetleri de son bulmuş olacaktır. Dolayısıyla bu harekâtlar aynı zamanda, öncelikle Suriye'nin ve ayrıca, KİP'in hedef aldığı diğer devletler olan İran ile Irak'ın ülke bütünlüğünün tesis edilmesine veya korunmasına yöneliktir.

Türkiye eliyle gerçekleştirilen askerî harekâtlarda dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli husus, Suriye'nin kendi devlet ülkesinde fiilen otorite tekeline sahip olmamasıdır. Çalışmanın başında da ifade edildiği üzere Suriye, devlet ülkesinin tamamında etkin egemen otorite değildir. Özellikle Türkiye'ye yönelen terörizm eylemlerinin planlandığı ve/veya gerçekleştirildiği alanlarda, uluslararası hukuk açısından gerekli olan etkin egemenlik tekeline sahip değildir. Bir başka deyişle Suriye, başarısız devlet (failed state) niteliği taşımaktadır⁶⁸. **Dolayısıyla Suriye, uluslararası hukuk açısından temel bir ilke olan "ülke bütünlüğü ilkesine saygı" yükümlülüğünü yerine getirememektedir.** Böylesi bir durumda, terörizm niteliği taşıyan ve süreklilik arz eden saldırılar karşısında Suriye devletinin Türkiye'ye karşı yerine getirmek zorunda olduğu, ülke bütünlüğüne saygı yükümlülüğünü gözetmesine ilişkin meşru beklenti gerçekçi görülemez. Zira Suriye, bu yükümlülüğünü yerine getirebilecek fiilî şartları taşımamaktadır. Türkiye'nin bunu beklemesi, kendi devlet ülkesinin bütünlüğüne yönelik saldırıların devam etmesine yol açacaktır. Nitekim Suriye içinde icra edilen ilk harekât olan Fırat Kalkanı Harekâtı, Suriye iç savaşının başlamasından ve Türkiye'ye yönelik terörizm eylemlerinin gerçekleşmesinden oldukça uzun bir süre sonra, 24 Ağustos 2016-29 Mart 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. İlk harekât gerçekleşene kadar, Türkiye pek çok saldırıya maruz kalmıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin, kendi devlet ülkesine yönelik saldırıların devam ettiği ve kaynak devletin, ülke bütünlüğüne saygı ilkesinden kaynaklı yükümlülüklerini yerine getir(e)mediği durumlarda, bu saldırılara katlanma yükümlülüğü yoktur. Zaten uluslararası hukuktaki yerleşik anlayışa göre böyle bir tutum da Türkiye'den beklenemez. Bu gerekçe, sadece Suriye sorununa has bir gerekçe olmayıp ülke bütünlüğüne saygı

68 Başarısız devlet (Failed State), bir devletin devlet olma vasıflarının ortadan kalkmadığı ancak siyasî otoritenin etkin merkezî kontrole sahip olmadığı, buna yönelik alt yapının yeterince güçlü olmadığı ve kurulu düzenin önemli ölçüde bozulduğu bir devlettir. Ayrıntılı bilgi için bkz. SHAW, s. 199-201; THÜRER, Daniel, "The 'failed state' and international law", *International Review of the Red Cross*, Vol. 81, No. 836, 1999: 731-761.

ilkesinin ihlâl edildiği bütün durumlarda, uluslararası hukuk açısından geçerli ve meşru bir gerektir.

Türkiye'nin gerçekleştirdiği askerî harekâtlarla ilgili bir başka husus da harekâtlar tamamlandıktan sonra, Türkiye'nin askerî varlığının ilgili bölgelerde devam etmesi zorunluluğudur. Zira bahsedildiği üzere, Suriye'de hâlâ etkin egemen otorite tekeli tesis edilememiştir. Yani Suriye sorunu, tam anlamıyla çözülmüş değildir. Türkiye'nin harekât bölgelerini terk etmesi hâlinde, yeni saldırılara maruz kalma ihtimâli hâlâ yüksektir. Nitekim ilk harekâttan bugüne kadar, harekât bölgelerinin içinde ve harekât bölgelerinden Türkiye'ye yönelik pek çok saldırı gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla askerî harekâtların tamamlanmış olması, Suriye sorununun devam ediyor olması münasebetiyle Türkiye'ye yönelik saldırıları bitirmemiştir. Bu sebeple Suriye'de kalıcı bir çözüm gerçekleşmeden, bir başka deyişle etkin egemen otorite tekeli kurulmadan, Türkiye'nin askerî varlığının devam etmesinde bir sakınca yoktur. Aksi takdirde yine, “ülke bütünlüğüne saygı ilkesi”nin gerekleri yerine getirilememiş olacaktır. Zira bu ilke, geçici veya dönemlik bir yükümlülük olmayıp her devlete sürekli ve genel bir yükümlülük getirmektedir. Genel ve sürekli yükümlülüğün yerine getirilmediği veya getirilemediği durumlarda Türkiye, yeniden sınır ötesi harekât düzenlemek zorunda kalacağı için ilgili bölgelerde, askerî mevcudiyetini koruyabilir.

Türkiye'nin Suriye'ye yönelik gerçekleştirdiği sınır ötesi operasyonların bir başka boyutu da Türkiye ile Suriye arasında imzalanmış ikili antlaşmalardır. Yukarıda ele alınan bu antlaşmalara bakıldığında, her iki devletin de karşılıklı yükümlülüklerinin bulunduğu; özellikle kendi devlet ülkelerinden kaynaklanan ve diğer tarafa yönelen saldırıları önleme yükümlülüğü olduğu çok açıktır. Yani taraflar, ülke bütünlüğü ilkesine saygı göstermek zorundadır. Bunun dışında, ele aldığımız ikili antlaşmaların metinlerinde atıf yapılan ve Suriye'yi tek taraflı yükümlülük altına sokan Adana Mutabakatı'nda ve 2010 Anlaşması'nda da KİP'e yönelik özel hükümler bulunmaktadır. Dolayısıyla Suriye, bahsi geçen ikili düzenlemeler ve özellikle Adana Mutabakatı ile 2010 Anlaşması çerçevesinde, kendi devlet ülkesinden Türkiye'ye yönelen terörizm eylemlerini önleme yükümlülüğü altındadır. **Bir başka deyişle uluslararası hukuk açısından Suriye, antlaşmalar hukukunun en temel ilkelerinden biri olan ahde vefa (pacta sunt servanda) yükümlülüğü altındadır.** Bununla birlikte, yukarıda da belirtildiği üzere Suriye, içinde bulunduğu iç savaş şartları sebebiyle bu yükümlülüklerini yerine getirememektedir. Başarısız devlet olması münasebetiyle bu yükümlülüklerini yerine getiremeyişi, yukarıda da işaret edildiği üzere, Türkiye'nin bu saldırılara katlanma yükümlülüğünü doğurmadığı gibi yine ülke bütünlüğü ilkesine saygı çerçevesinde, Türkiye'nin askerî harekât düzenlemesini engellemez.

SONUÇ

Türkiye, belirli dönemlerde sınır ötesi askerî harekâtlar düzenlemekte olan bir devlettir. Bu harekâtlar, genellikle komşu devletlerin devlet ülkesinden kaynaklanan ve terörizm niteliği taşıyan eylemlerin komşu devletler tarafından engellenmemesi veya engellenememesi sebebiyle gerçekleştirilmiştir. Sınır ötesi harekât ihtiyacının ortaya çıktığı durumlarda, Türkiye'nin bu yönde hareket edeceğini beyan ettiği dönemlerde, gerek iç kamuoyunda gerekse ve özellikle uluslararası toplum nezdinde, muhtelif tartışmalar ortaya çıkmaktadır. Söz konusu tartışmalar, gerçekleştirilmesi düşünülen askerî harekâtın meşruiyeti üzerine odaklanmaktadır.

Türkiye, terörizm niteliği taşıyan saldırılara maruz kalmaya devam ettiği müddetçe ve saldırıların kaynaklandığı devletler, bu eylemleri engelle(ye)mediği sürece sınır ötesi askerî harekât düzenlemeye devam edecektir. Bu durum, Türkiye için bir güvenlik ve beka meselesi olduğu gibi aynı zamanda, uluslararası hukuk açısından bakıldığında, bir devletin en doğal hakkıdır. Dolayısıyla Türkiye'nin yapacağı bu tip harekâtların öncesinde ve sırasında, yine benzer tartışmalar gündeme gelecektir. Bu sebeple sınır ötesi harekâtların hukukî temeli, sadece döneme göre belirlenen gerekçelere ve/veya ilgili devletlerle yapılmış veya yapılacak olan antlaşmalara dayandırılmamalıdır. Zira böyle bir yaklaşım, bugüne kadar tartışmaları sona erdirmemiştir. Bundan sonra da sona ereceğini düşünmek, çok gerçekçi olmayacaktır. Dolayısıyla meseleye, daha temelden, kalıcı ve her duruma dayanak teşkil edecek meşru bir gerekçe bulmak gerekmektedir.

Türkiye'nin terörizm niteliğindeki saldırılar sebebiyle sınır ötesi harekât düzenlemesinin temel dayanağı, uluslararası hukukun önemli ilkelerinden biri olan “**ülke bütünlüğüne saygı**” olmalıdır. Zira Türkiye, yukarıda işaret edildiği üzere, genellikle KİP ve uzantılarının eylemlerine maruz kalmaktadır. KİP de Türkiye'nin ülke bütünlüğüne açıkça tehdit oluşturan ve Türkiye'nin ülke bütünlüğünü parçalamayı amaçlayan bir terör örgütüdür. Bu durumda, saldırıların kaynaklandığı bölgede egemen otorite olduğu iddiasındaki devletin bu saldırıları önleme yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu yükümlülüğü yerine getirmediği ve/veya getiremediği durumda ilgili devlet, ülke bütünlüğüne saygı ilkesini ihlâl etmiş olmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin sınır ötesi harekât yapma hakkı, doğal olarak ortaya çıkmaktadır. Suriye'ye yönelik askerî harekâtlarda da böylesi bir durum çıkmıştır. Sonuç olarak Türkiye, “ülke bütünlüğüne saygı ilkesi” çerçevesinde sınır ötesi askerî harekât yapabilir ve bu ilkenin temel gerekçe olması da askerî harekâtların meşruiyetini güçlendirir.

Öte yandan sınır ötesi harekâtların tamamlanmasından sonra Türkiye, harekât bölgesinde kalmaya devam edebilir. Buradaki ölçü, Türkiye'ye

yönelik saldırıların kaynağı olan ilgili devlette etkin egemen otorite tekelinin sağlanıp sağlanmadığıdır. Eğer ilgili devlet, ülke bütünlüğüne saygı ilkesinin gereğini yerine getirebilecek durumda değilse Türkiye'nin askerî varlığının bölgeden çekilmesi, yeni saldırıların gerçekleştirilmesine yol açacaktır. Nitekim Suriye örneğinde görüldüğü üzere, harekât bölgelerinin içinde ve harekât bölgelerinden Türkiye'ye yönelik saldırılar sürmektedir. Genel ve sürekli bir yükümlülük olan ülke bütünlüğüne saygı ilkesinin yeniden ihlâl edilme ihtimâlinin olduğu durumlarda, Türkiye askerî varlığını koruyabilir. Dolayısıyla Türkiye'nin Suriye'deki askerî varlığını devam ettirmesi yine, ülke bütünlüğü ilkesine saygı yükümlülüğünün Suriye tarafından yerine getirilemeyecek olmasından kaynaklanmaktadır.

Türkiye'nin Suriye'ye yönelik olarak gerçekleştirdiği askerî harekâtların bir başka hukukî dayanağı da taraflar arasında imzalanmış olan ikili antlaşmalardır. Yukarıda ele alınan ikili düzenlemelerde de açıkça belirtildiği üzere taraflar, kendi devlet ülkelerinden diğer devlete yönelecek saldırıları önleme yükümlülüğü altındadırlar. Bu antlaşmalarda taraflar, ülke bütünlüğü ilkesine saygı yükümlülüğü çerçevesinde birbirlerine taahhütlerde bulunmuşlardır. Ayrıca Suriye bakımından, tek taraflı yükümlülükler içeren Adana Mutabakatı da bulunmaktadır. Bu sebeple taraflar, hukukun en temel ilkelerinden biri olan ve uluslararası hukukta da antlaşmalar hukukunun temelini oluşturan "**ahde vefa**" ilkesi gereğince yükümlülüklerini yerine getirmek zorundadırlar. Dolayısıyla Suriye, söz konusu ikili antlaşmalar çerçevesinde, Türkiye'ye yönelik saldırıları engelleme yükümlülüğü altındadır.

Sonuç olarak Türkiye'nin Suriye'de gerçekleştirdiği sınır ötesi operasyonları, "**ülke bütünlüğüne saygı**" ve "**ahde vefa**" ilkeleri çerçevesinde hukuka uygundur. Operasyonların meşruiyetine ilişkin gerekçelendirmede, her iki ilkeden hareket edilebilir. Zira bu ilkeler, uluslararası hukukun en temel ilkeleri arasındadır. Ayrıca devletler bakımından bu ilkeler, genel ve sürekli bir yükümlülük doğururlar. Bu sebeple şartlara ve döneme göre değişen genel-geçer gerekçeler dışında bu ilkelere dayanılarak yapılacak bir gerekçelendirme, askerî harekâtların meşruiyetini güçlendirecek ve tartışmaların açılmamak üzere kapanması için önemli bir mesafe alacaktır.

KAYNAKLAR

AKİPEK Ömer İlhan, **Devletler Hukuku, İkinci Kitap, İstiklâl** Matbaası, Ankara, 1964.

ANSTIS, Sebastian C. St. J. / ZACHER Mark W., "The Normative Base of the Global Territorial Order", **Diplomacy & Statecraft**, Vol. 21, No. 2, 2010: 306-323.

AKDEVELİOĞLU Atay / KÜRKÇÜOĞLU Ömer, "Orta Doğu'yla İlişkiler", **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II: 1980-2001**, Editör: Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006: 124-157.

AREND Anthony Clark / BECK Robert J., **International Law and the Use of Force**, Routledge, London and New York, 1993.

ARI Tayyar, "Orta Doğu İle İlişkiler", **Türk Dış Politikası (1919-2008)**, Editör: Haydar Çakmak, Barış Platin Kitap, Ankara, 2008: 772-778.

ATLIOĞLU Yasin, "Suriye Muhalefetinin Anatomisi", **Küçük Orta Doğu Suriye: İç Çatışmadan Orta Doğu İç Savaşına Giden Yolun İlk Durağı Mı?**, Editör: Ümit Özdağ, Kripto Basım Yayım, Ankara, 2012: 79-121.

BADEY Thomas J., "Defining International Terrorism: A Pragmatic Approach", **Terrorism and Political Violence**, Vol. 10, No. 1, 1998: 90-107.

BAŞEREN Sertaç, "Kavramsal Özellikleri ile Terörizm (Tarihi ve Hukuki Boyutları)", **Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği Sempozyumu (Ankara, 23-24 Mart 2006)**, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi: 7-18.

BOZ Hakan, "Suriye'nin Arkasındaki Cephe: İran", **Küçük Orta Doğu Suriye: İç Çatışmadan Orta Doğu İç Savaşına Giden Yolun İlk Durağı Mı?**, Editör: Ümit Özdağ, Kripto Basım Yayım, Ankara, 2012: 175-194.

BOZKURT Ceyhan, "Suriye Kürtleri ve PKK", **Küçük Orta Doğu Suriye: İç Çatışmadan Orta Doğu İç Savaşına Giden Yolun İlk Durağı Mı?**, Editör: Ümit Özdağ, Kripto Basım Yayım, Ankara, 2012: 313-348.

BOZKURT Enver / KANAT Selim, **Uluslararası Toplumun Paradoksu: Terörizm, İnsan Hakları, Güvenlik ve 11 Eylül Sonrası Meydana Gelen Değişiklikler**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2007.

BUTCHARD Patrick M., "Back to San Francisco: Explaining the Inherent Contradictions of Article 2 (4) of the UN Charter", **Journal of Conflict & Security Law**, Vol. 23, No. 2, 2018: 229-267.

CASSESE Antonio, **Terrorism, Politics and Law-The Achille Lauro Affair**, Princeton University Press, Princeton / New Jersey, 1989.

CİĞER Mehmet, “Suriye İç Savaşı ve Devlet Dışı Aktör Olarak PYD’nin Etkisi”, **Suriye, Çatışma ve Uluslararası Hukuk**, Editör: Fatma Taşdemir, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2016: 183-208.

COMMITTERI Camilla, **When Domestic Factors Prevail Upon Foreign Ambitions: Russia’s Strategic Game in Syria**, Istituto Affari Internazionali, Roma, 2012.

DİLEK Bahadır Selim, **Suriyeli Göçü**, Kripto Basım Yayım, Ankara, 2018.

DOĞAN İlyas, “Orhun Kitabelerinde ve İslam Öncesi Türk Topluluklarında Devlet, Toplum ve Siyaset Anlayışı”, **XIV. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 9-13 Eylül 2002)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt 3: 425-439.

DROZ-VINCENT Philippe, “State of Barbary (Take Two), From Arab Spring to the Return of Violence in Syria”, **The Middle East Journal**, Vol. 68, No. 1, 2014: 33-58.

FIRAT Melek / KÜRKÇÜOĞLU Ömer, “Orta Doğu’yla İlişkiler”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II: 1980-2001**, Editör: Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006: 551-568.

GÜNDÜZ Aslan, **Milletlerarası Hukuk**, Editör: Reşat Volkan Günel, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2014.

HOFFMAN Bruce, **Inside Terrorism**, Columbia University Press, New York, 2006.

HOSEIN Sartipi / QASEMI Mohsen, “Responsibility to Protect, Terrorism and the Evolution in Traditional International Law Framework”, **International Journal of Humanities & Social Science Studies**, Vol. II, Issue II, January 2016: 138-164.

League of Nations Treaty Series, Volume CLXV, No. 3801-3824.

ODENDAHL Kerstin, “The Scope of Application of the Principle of Territorial Integrity”, **German Yearbook of International Law**, Vol. 53, 2010, s: 511-540.

OKTAV Özden Zeynep, **Limits of Relations With the West**, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2008.

OPPENHEIM Lassa Francis, **International Law: A Treatise, Vol. I**, Gece Kitaplığı, Ankara, 2018.

ORAN Baskın, “Arap Baharı”, **Türk Dış Politikası, Cilt III: 2001-2012**, Editör: Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013: 51-52.

ÖZARSLAN Bahadır Bumin, “Dede Korkut Hikâyelerinde Egemenlik Kavramına Ait Unsurlar”, **Karadeniz Araştırmaları**, Cilt: 9, Sayı: 35, 2012: 101-109.

ÖZCAN Nihat Ali, **PKK (Kürdistan İşçi Partisi): Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.

ÖZER Adem, “Kabuk Devlet ve IŞİD”, **Suriye, Çatışma ve Uluslararası Hukuk**, Editör: Fatma Taşdemir, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2016: 253-277.

PANEBIANCO Stefania, **The Arab Spring: When Democracy Meets Global Protest**, Italian Political Science Association, Issue 7, Italy, 2012.

PARGETER Alison, **Müslüman Kardeşler: Muhalefetten İktidara**, Çeviren: Semih Çelik, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2016.

PAZARCI Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri, 2. Kitap**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005.

PAZARCI Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri, IV. Kitap**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2000.

SHAW Malcolm, **International Law**, Cambridge University Press, Cambridge, 2008.

SÖNMEZOĞLU Faruk, **Son On Yıllarda Türk Dış Politikası (1991-2015)**, DER Yayınları, İstanbul, 2016.

TAŞDEMİR Fatma, “Uluslararası Hukukta Toprak Bütünlüğü İlkesi, Tanıma Doktrini ve Bir Norm Olarak Ayrılma Hakkı”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 18, Sayı: 3, 2016: 644-688.

TERZİOĞLU Süleyman Sırrı, “Uluslararası Hukuk Açısından Fırat Kalkanı Harekâtının Meşruluğu Sorunu”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı: 134, Ocak-Şubat 2018: 587-638.

THÜRER, Daniel, “The ‘failed state’ and international law”, **International Review of the Red Cross**, Vol. 81, No. 836, 1999: 731-761.

TUDOROIU Theodor, “The Arab Spring: Last Episode of the Cold War”, **Contemporary Politics**, Vol. 19, No. 3, 2013: 304-320.

ÜNSAL Ünal, “Dönemin Bilançosu”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt III: 2001-2012**, Editör: Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012: 13-248.

VIDMAR Jure, "Territorial Integrity and the Law of Statehood", **George Washington International Law Review**, Vol. 44, No. 2, 2012: 697-748.

VOLPI Frederic, "Explaining (and Re-explaining) Political Change in the Middle East during the Arab Spring: Trajectories of Democratization and of Authoritarianism in the Maghreb", **Democratization**, Vol. 20, No. 6, 2013: 969-990.

YAVUZ Celalettin / ERDURMAZ Serdar, **Arap Baharı ve Türkiye**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2012.

YAVUZ Özge, "Temel Parametreler ve Farklılaşan Dinamikler Çerçevesinde Suriye-Türkiye İlişkileri", **Bağımsızlıktan Arap Baharı'na Suriye: İç ve Dış Politika**, Editörler: Mehmet Akif Okur / Nuri Salık, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2016: 313-340.

YAZICI Nevin, "Suriye Siyasi Tarihi", **Küçük Orta Doğu Suriye: İç Çatışmadan Orta Doğu İç Savaşına Giden Yolun İlk Durağı Mı?**, Editör: Ümit Özdağ, Kripto Basım Yayım, Ankara, 2012: 13-38.

ZACHER Mark W., "Territorial Integrity Norm: International Boundaries and the Use of Force", **International Organization**, Vol. 55, No. 2, Spring 2001: 215-250.

<https://www.law.yale.edu>

<https://www.msb.gov.tr>

<https://www.tsk.tr>

<https://www.un.org>